

Filozofická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci
Katedra mediálních a kulturních studií a žurnalistiky

Exilová publicistika Jiřího Lederera

Jiří Lederer's exile journalism

Bakalářská diplomová práce

Ivana SYROVÁTKOVÁ

Vedoucí práce: doc. PhDr. Petr Orság, Ph.D.

Olomouc 2024

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou práci vypracovala samostatně a použila jsem uvedené prameny a literaturu. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.

Prohlašuji, že rozsah práce je 111 267 znaků.

V Olomouci dne 25. 4. 2024

.....

Poděkování

Tímto bych ráda poděkovala vedoucímu práce doc. PhDr. Petru Orságovi, Ph.D. za jeho cenné rady, připomínky a čas věnovaný konzultacím.

Anotace

Bakalářská práce se zaměřuje na dosud neprozkoumanou oblast exilové publicistiky novináře Jiřího Lederera. Analyzuje jeho spolupráci s evropskými exilovými periodiky České slovo, Národní politika, Magazín, Obrys a Reportér. Práce poskytuje přehled všech Ledererových článků pro daná periodika a mapuje jejich tematický záběr. Zároveň popisuje novinářovy profesní i osobní osudy od roku 1968 až po jeho poslední léta strávená v exilu.

Klíčová slova

Jiří Lederer, exilová publicistika, České slovo, Národní politika, Magazín, Obrys, Reportér

Annotation

The bachelor's thesis focuses on a so far unexplored area of the journalist Jiří Lederer's exiled journalism. It analyses his cooperation with the European exile periodicals České slovo, Národní politika, Magazín, Obrys and Reportér. The thesis provides an overview of all Lederer's articles for the periodicals and maps their thematic scope. It also describes the journalist's professional and personal life from 1968 to his last years in exile.

Keywords

Jiří Lederer, exile journalism, České slovo, Národní politika, Magazín, Obrys, Reportér

Obsah

Úvod	7
1 „Vzácný dar věrnosti“	9
2 V okupovaném Československu	11
2.1 „Noviny náhle zešedly“	11
2.2 Definitivní obrat	12
2.3 Sedmdesátá léta	14
2.4 Tři roky v exilu	18
3 Exilová periodika za normalizace	19
4 Svědectví a Listy	21
4.1 Svědectví	21
4.2 Listy	24
5 Novinářem v exilu	27
5.1 České slovo	28
5.1.1 Hlášení z Prahy	29
5.1.2 Represe opozice	30
5.1.3 Jen my si můžeme pomoci	32
5.1.4 O osudech našeho státu	32
5.2 Národní politika	33
5.2.1 Osmičky	36
5.2.2 Církev	37
5.3 Magazín	38
5.3.1 Demokracie a její hrozby	39
5.3.2 Marxismus	41
5.3.3 O kritice vlastního národa	42
5.4 Obrys	42
5.4.1 Čtenářovo blábolení za mřížemi	44
5.4.2 Návrat k literatuře	46
5.4.3 Jaký vlastně optimismus?	46
5.5 Reportér	47
5.5.1 Jaký exil?	48
5.5.2 Zprava o životě, činu a smrti českého studenta	49
Závěr	51
Použitá literatura a prameny	54

Seznam tabulek	58
Seznam příloh.....	59

Úvod

Před pár měsíci jsem na Rychnovsku, v podhůří Orlických hor, zahájila malý osobní průzkum. Proč právě tady? Před více než sto lety se tu narodil Jiří Lederer – významný český novinář, spisovatel a disident, který se (i přes svou vlastní komunistickou minulost) v životě mnohokrát postavil režimu a za každých okolností usiloval o spravedlnost, za což ho komunisté několikrát věznili a dělali mu ze života doslova peklo. Kromě toho je také autorem samizdatových literárních klenotů *České rozhovory*, *Když se řekne Werich a když se řekne Voskovec* nebo první knihy o životě statečného studenta *Jan Palach – zpráva o životě, činu a smrti českého studenta*. Ptala jsem se proto Rychnováků a okolních, zda novináře, který by si jistě zasloužil zařadit mezi významné rodáky, znají. Kladně neodpověděl nikdo. To potvrdilo slova Jarmily Cysařové, která v roce 2006 knižně vydala novinářův životopis. Už tehdy v jeho úvodu napsala, že Ledererův odkaz „neprávem upadá v zapomnění“. (Cysařová, 2006, s. 6) Výsledek mého „průzkumu“ mě přivedl k tématu práce. Stanovila jsem si za cíl představit tu část novinářovy práce, která dosud v odborné literatuře věnované osobnosti tohoto novináře zůstávala v pozadí – jeho exilovou publicistiku.

Cysařová ve své monografii rozpracovala zejména Ledererovu spolupráci se dvěma klíčovými listy exilové mediální scény – se Svědectvím Pavla Tigrida a s Listy Jiřího Pelikána. Novinářovo portfolio exilové spolupráce je však mnohem širší. Z evropských exilových periodik přispíval i do *Obrysu*, *Magazínu*, *Národní politiky* nebo *Českého slova*, a dokonce sám stál za vznikem zcela nového časopisu – dvouměsíčníku Reportér. Zmíněné listy Cysařová buď zcela opomněla, nebo pouze okrajově zmínila (jako tomu bylo třeba v případě Českého slova). Proto se na ně tato práce zaměřuje.

První kapitola poskytuje stručný kontext k Ledererově kariéře před rokem 1968. V srpnu toho roku do Československa vtrhla vojska Varšavské smlouvy a události, které se v zemi odehrávaly poté, otřásly jak tuzemskou mediální scénou, tak novinářovým osobním i kariéřním životem. Jak, to popisují ve druhé kapitole, která shrnuje novinářovy roky 1968, 1969 a jeho působení za normalizace až do jeho odchodu do exilu. Třetí kapitola stručně charakterizuje, jak vypadala a fungovala exilová mediální scéna.

Ve čtvrté kapitole je připomenuta Ledererova spolupráce se zmíněnými klíčovými hráči na mediální scéně třetího československého exilu – s Listy a se Svědectvím. Jak již bylo uvedeno výše, spolupráci novináře s těmito periodiky ve své monografii rozebrala Cysařová, proto tuto kapitolu řadím zvlášť a nezahrnuji Svědectví a Listy mezi analyzovaná periodika. Ve

výčtu Ledererovy spolupráce s exilem však tyto dva časopisy nelze opomenout. Jeho spojení s nimi totiž přesahovalo rámec publikování článků. Mimo jiné zahrnovalo i distribuci textů přes železnou oponu, za kterou komunisté dostali novináře za mříže. Jeho vazba na tato periodika tak zásadně ovlivnila i jeho soukromý život.

Hlavním cílem této bakalářské práce je poskytnout komplexní přehled publicistické činnosti Jiřího Lederera v již zmíněných evropských exilových časopisech *České slovo*, *Národní politika*, *Magazin*, *Obrys* a *Reportér*. Kapitola pátá přináší charakteristiku jednotlivých listů. Každému je věnovaná samostatná podkapitola, ve které je popsáno, kdy Ledererova spolupráce s ním začala a jakým způsobem probíhala. Periodika jsou prezentována chronologicky dle roku jejich prvního vydání. Z archivů jednotlivých periodik jsem shromáždila veškeré Ledererovy články napsané v exilu. Každou podkapitolu pro lepší přehlednost doprovází tabulka, v níž jsou tyto články vypsány a seřazeny dle ročníků. Na základě historicko-srovnávací analýzy jsem u každého z článků určila jeho hlavní téma. Podle tohoto kritéria jsem pak články sdružila do jednotlivých kategorií. U těch je následně popsáno, jak Lederer k tématu v daném periodiku přistupoval. Ledererovy texty jsou v rámci historicko-srovnávací analýzy konfrontovány s dalšími zdroji odborné literatury.

Nedílnou součástí práce jsou také přílohy – ukázky Ledererových článků publikovaných v jednotlivých periodikách. Protože se práce zabývá sdružováním článků do širších kategorií na základě jejich hlavních témat, jsou i ukázky vybrány na základě tematické souvislosti. Spojující téma ukázek je novinářův apel na nepolevující snahu o demokracii a zdůraznění významu individuálních skutků jednotlivců jako klíčového faktoru v boji proti totalitním režimům.

1 „Vzácný dar věrnosti“

Lederer před rokem 1968

Významný novinář, spisovatel a disident Jiří Lederer se narodil 15. července roku 1922 v Kvasinách, v obci nedaleko Rychnova nad Kněžnou. V útlém věku přišel o otce, a tak ho vychovávala matka sama v sousední Solnici. Právě po otci měl židovské kořeny. O většinu příbuzných z jeho strany přišel za druhé světové války v koncentračních táborech. (Cysařová, 2006, s. 10)

Když válka skončila, třidvacetiletý Lederer si podal přihlášku do komunistické strany. Nakonec si členství rozmyslel a přiklonil se k sociální demokracii. (Cysařová, 2006, s. 11) „Nedovolil mi to instinktivní strach z agitační agresivity, z kasárenské poslušnosti a z konjunkturálního přihlašování se k této straně,“ vysvětloval své rozhodnutí v prvních Touhách a iluzích. (Lederer, 1984, s. 24)

Celosvětový konflikt se mu postavil do cesty za vzděláním. Po válce však studium svědomitě doháněl. V Praze studoval filozofii a sociologii. V této době rovněž započala jeho novinářská kariéra – začal psát pro *Právo lidu*, ústřední deník sociální demokracie, jenž v důsledku sloučení KSC a Československé strany sociálně demokratické (ČSSD) v červnu roku 1948 přestalo vycházet. „Předplatitelé tohoto listu začali dostávat od 1. července Rudé právo (příčemž číslování Rudého práva zahrnovalo v závorce příslušný ročník Práva lidu).“ (Bednařík, 2019, s. 266) Lederer přispíval i do hradeckého týdeníku severovýchodních Čech *Hlas*. (Cysařová, 2006, s. 12)

Se zmíněným splynutím KSC a ČSSD se Lederer v roce 1948 stal komunistickým straníkem. V témže roce získal stipendium na Jagellonské univerzitě v polském Krakově. Sousední země mu učarovala a provázela ho pak celým životem. Nejenže se Polsku věnoval ve svých textech, ale možnost sledovat tamní situaci pod sovětským vlivem zblízka ovlivnila i jeho pohled na situaci u nás. (Cysařová, 2006, s. 20) Nelze také nezpomenout, že si v zemi o pár let později našel druhou manželku. S novinářkou Elzbiétou Kowalíkovou se oženil v roce 1966. Manželství vydrželo až do novinářovy smrti v roce 1983. (Cysařová, 2006, s. 32)

Elzbieta ve vzpomínce na manžela napsala pro exilového Reportéra: „Jirka měl vzácný dar věrnosti — vůči lidem a ideálům.“ (Ledererová, 1984) Tak by se dal charakterizovat celý jeho život – nekompromisní boj za svobodu slova. Zarytě trval na tom, co považoval za správné, a neuhýbal od svých názorů, ačkoliv byly často v rozporu s tím, co chtěl slyšet režim. Tento obdivuhodný přístup mu do života přinesl spoustu problémů, komunisté ho za to častokrát nechali spadnout na úplné dno.

Tak tomu bylo například v roce 1951. V dubnu se konala výroční schůze Svazu československých novinářů. Lederer nevydržel nečinně přihlížet a ve svém projevu zkritizoval přítomné novináře za to, že se proměnili ve společenství „přikyvovačů“ – kvůli tomu musel od redakční práce odejít k soustruhu v ČKD Stalingrad ve Vysočanech. O rok později se přihlásil na roční brigádu do ostravských dolů. K povolání novináře se mohl vrátit až v polovině padesátých let. (Cysařová, 2006, s. 23-25)

Další takový problém nastal v předvánočním čase roku 1958, kdy Večerní Praha uveřejnila Ledererovu recenzi na Zbabělce, román Josefa Škvoreckého. Spisovatelův debut líčí poslední dny druhé světové války, avšak podle tehdejšího režimu problematicky – popis neodpovídal tomu, jak jej vedení KSČ vykládalo. Ledererova pochvalná recenze ale stačila vyjít dřív, než vláda stihla román oficiálně zavrhnout. A nastal skandál – list se od recenze distancoval a novinář dostal výpověď. (Cysařová, 2006, s. 27-28)

Na přelomu padesátých a šedesátých let to pro Lederera začalo vypadat, že se blýská na lepší časy. Intenzivní externí spolupráce s Československým rozhlasem mu nakonec v organizaci vynesla místo vedoucího studijního oddělení. (Cysařová, 2006, s. 31) Díky práci mohl překročit hranice, dostal se zpátky do milovaného Polska a vycestoval například i do Monte Carla, kde ho čekala osudová setkání – mimo jiné s Pavlem Tigridem. (Cysařová, 2006, s. 32-34) A pak přišel rok 1968.

2 V okupovaném Československu

2.1 „Noviny náhle zešedly“

Lederer v roce 1968

Na osudový rok 1968 Jiří Lederer vzpomíná mimo jiné jako na autorsky „velmi intenzivní“, měsíčně napsal čtyřicet až sedmdesát stran textu. Byl zaměstnán ve dvou redakcích – v *Literárních listech*, jejichž název byl po invazi zkrácen na pouhé *Listy*, a v týdeníku *Reportér*. Externě však spolupracoval s mnoha dalšími periodiky. Přispíval do *Zemědělských novin*, *Filmových a televizních novin*, do týdeníku *Zitřek* nebo časopisu pro zahraničí *V srdci Evropy*. S ohledem na přátelství s Jiřím Pittermanem také příležitostně psával do kulturní rubriky *Rudého práva*. (Lederer, 1988, s. 44-45)

Známosti z dob svého působení v KSČ Lederer „využil“ v atmosféře rostoucí nejistoty a nedostatku informací ohledně jednání mezi Prahou a Moskvou. V posledních dnech před invazí vojsk Varšavské smlouvy do Československa vyeskalovalo napětí ve společnosti do takových rozměrů, že se Lederer rozhodl osobně vyjednat s komunistickými představiteli přístup k aktuálním informacím. „Trvalo dlouho, než jsme se dostali k jednomu z nových funkcionářů. Dobře jsem ho znal, takže jednání šlo rychle,“ vzpomínal novinář. (Lederer, 1988, s. 9) Lederer získal funkci jakéhosi „prostředníka“ mezi vedením KSČ a novináři a tvůrčími svazy. V noci z 20. na 21. srpna vtrhla vojska do Československa. Podle diktátu okupantů měla československá média vyslovit souhlas s intervencí, stal se však naprostý opak. Novináři se stmelili a vedli společnost proti interventům. (Končelík, 2010, s. 189-190)

Vláda hned 22. srpna přijala tzv. Moskevský protokol. Už ten KSČ „zavazoval k zásadním politickým krokům na podporu intervence – mimo jiné i ke snaze dostat pod kontrolu média.“ (Končelík, 2010, s. 192-193) Osm dní nato komunisté znovuobnovili cenzuru. S tím začal fungovat i Úřad pro tisk a informace (ÚTI). Novinář a Ledererův přítel Jiří Ruml ke vzniku úřadu napsal: „Noviny náhle zešedly, jak se z nich vytrácely informace. Vedení KSČ a státu dalo tak zřetelně najevo, zda bude či nebude dělat ještě nedávno zavrhovanou kabinetní politiku.“ (Ruml, 1990, s. 67) Národní shromáždění cenzuru definitivně zavedlo 13. září 1968 schválením zákona č. 127/1968 Sb., v němž byla formulována přechodná opatření v oblasti medií. Vzápětí bylo několik listů zrušeno, mezi nimi i *Reportér*, Ledererovo působiště. (Končelík, 2010, s. 193)

Novináři se proto sešli 18. listopadu na aktivu. Podnětem pro jeho svolání byla ze strany koordinačních výborů stále narůstající represivní politika vůči médiím a omezování svobody

projevu. (Končelík, 2010, s. 174) Mimo jiné chtěli novináři vyjádřit nesouhlas s pozastavením vydávání týdeníku Reportér. (Lederer, 1988, s. 34) Do pražské Lucerny dorazilo zhruba tisíc zaměstnanců médií. (Ruml, 1990, s. 80) Jiří Lederer se na aktivu přihlásil do diskuse, ve které odsoudil 21. srpen a prohlásil, že se nejedná o nedorozumění či výsledky dezinformací. Popsal fungování socialismu jako tzv. „teorii pyramidy“: „Jedině tak může být tento systém zcela uzavřený. Jedině tak může spolehlivě fungovat. Jedna pyramida zapadá do druhé, vzájemně se podpírají a vytvářejí obrovskou pyramidu socialistického tábora.“ (Lederer, 1988, s. 37) V souvislosti s tím upozornil na stěžejní roli kultury v tehdejší situaci a na to, že kultura má jako jediný článek pyramidy možnost zůstat svobodnou. Lederer za tuto řeč sklídl obrovské ovace, pořadatelé jeho projev rozmnožili a zprostředkovali v tištěné podobě účastníkům. Části projevu vycházely v zahraničních novinách. V českých periodikách se Ledererův projev neobjevil, až v 70. letech jej otiskly exilové Listy, ale jako autor výroků byl uveden Jan Blahoslav (pseudonym). (Cysařová, 2006, s. 55)

Na aktivu byla ustavena skupina, která měla připravit rezoluci. Mezi jejími členy byl podle Jiřího Lederera i Václav Havel. Skupina vypracovala stanovisko, které bylo předneseno a přijato. Avšak během této události vystoupil Ledererem blíže nespecifikovaný zástupce komunistické strany a upozornil, že se vedoucí činitelé chtějí sejít s představiteli skupiny. Lederer toto setkání obhajoval, což vedlo k rozporům uvnitř skupiny, neboť mnozí chtěli, aby skupina jednoznačně stála za svým stanoviskem. Shromáždění bylo přerušeno a posunuto na 26. listopadu. V tento den se 25 členů skupiny setkala s představiteli moci, mezi nimiž Lederer zmiňuje Alexandera Dubčeka a Oldřicha Černíka. Členové skupiny zdůrazňovali význam kultury a podstatu konsenzu mezi mocí a kulturou pro další vývoj. Výsledkem tohoto setkání byl slib představitelů moci, že budou odstraněny represivní kroky proti médiím a že bude znovu vycházet týdeník Reportér. (Lederer, 1988, s. 40-41) To se skutečně stalo – zákaz vydávání Reportéra byl nakonec pod tlakem občanských iniciativ zrušen. (Cysařová, 2006, s. 60) Nebylo tomu však na dlouho, jak se později ukázalo.

2.2 Definitivní obrat

Lederer v roce 1969

O pár měsíců později, na zasedání předsednictva svazu novinářů v lednu 1969 v Brně, se Lederer dozvěděl o demonstrativním upálení studenta Jana Palacha, které později nazval „jedním z největších individuálních činů v celých našich dějinách.“ (Lederer, 1988, s. 69) Palachův čin vyvolal u veřejnosti bouřlivou reakci. „V dopise na rozloučenou protestoval proti omezování svobody slova, proti rozšiřování časopisu *Zprávy*, proti letargii, do níž začala

československá společnost upadat.“ (Končelík, 2010, s. 196) KSČ cítila ohrožení, a tak začala mediální opatření zpříšňovat. „Vedení televize bylo uloženo zavést předběžnou kontrolu vysílaných pořadů, která v rozhlasu již fungovala, a předběžná cenzura se zaváděla i u časopisů *Listy*, *Reportér* a *Zítřek*.“ (Končelík, 2010, s. 196)

Palachův příběh Lederer později zpracoval i knižně. Na sklonku roku ho oslovil tehdejší ředitel nakladatelství *Novinář* s nabídkou zpracovat knihu o životě, činu a smrti českého studenta. Lederer tuto nabídku přijal a začal se sběrem dat. Postupně navštěvoval členy Palachovy rodiny a jeho známé, dělal s nimi rozhovory a získával materiály a písemnosti. Samotný text začal Lederer psát v roce 1974. (Lederer, 1990, s. 50) Kniha s názvem *Jan Palach – zpráva o životě, činu a smrti českého studenta* byla vydána až v roce 1990 a stále zaujímá zvláštní místo mezi prameny, které se zabývají Palachovým činem. Jde o první knihu svého druhu, která se zaměřuje na život studenta před touto tragickou událostí. Během psaní této knihy se Lederer snažil získat co nejvíce pravdivých a autentických svědectví od lidí, kteří Palacha osobně znali. (Cysařová, 2006, s. 77) I to se stalo cenným přínosem pro další díla týkající se této tragédie, namátkou knihy *Proč jsem nemluvila* od Marie Vojtkové či *Jan Palach '69* Petra Blažka.

Palachův čin však ještě nebyl úplným vrcholem toho, co vedlo stranu k ustupování od reform. Tím se stalo až březnové mistrovství světa v hokeji, na kterém československé mužstvo dvakrát zvítězilo nad Sovětským svazem. „Takzvané hokejové události (útok na kancelář Aeroflotu 28. března 1969 po vítězství hokejistů na SSSR) otevřely cestu k obvinění Československé televize i několika časopisů (*Listy*, *Politika*, *Reportér*, *Zítřek*) k rozpoutávání protisovětských nálad a k další čistce v médiích.“ (Končelík, 2010, s. 197) S nástupem nového vedení státu i KSČ nastaly pro tehdejší československou mediální scénu krušné časy. Komunisté si dobře uvědomovali, že potřebují ovládat média, aby se jim podařilo situaci v zemi dostat „pod kontrolu“. V květnu jednali o změnách ve struktuře tisku a o personálních změnách v jednotlivých redakcích, načež nechali spoustu periodik úplně zrušit. (Bednařík, 2019, s. 346) Celkem jich bylo přes 170. Kromě toho vznikaly i nové tituly, ty však sloužily jako hlásné trouby režimu. (Bednařík, 2019, s. 347) KSČ požadovala loajalitu novinářů k režimu. Desítky z nich v květnu podepsaly manifest *Slovo do vlastních řad*, které uveřejnilo Rudé právo. Autoři textem přispěli k rozpoutání série personálních obměn. „Volání po personálních změnách vyjádřené ve *Slově do vlastních řad* vytvářelo emocionální rámec praktickým krokům, které se v mediální sféře odehrávaly – odvolávání šéfredaktorů (a vedoucích pracovníků vůbec), stranické pohovory (prověrky) a vylučování, respektive vyškrtávání novinářů z KSČ. Pro řadu z nich to v důsledku znamenalo nucené ukončení novinářské činnosti.“ (Bednařík, 2019, s. 248)

V médiích do té doby pracovalo přes pět tisíc novinářů, až třetina z nich se musela se svým povoláním rozloučit. (Bednařík, 2019, s. 248)

Právě v této době došlo v životě Lederera k definitivnímu obratu v jeho názorech na tehdejší politickou situaci. V *Touhách a iluzích* zmínil, že ho ovlivnilo setkání s dlouholetým aparátníkem komunistické strany. O koho přesně šlo, Lederer neuvedl. Nicméně, tento aparátník měl podle něj apelovat na používání marxisticko-leninského jazyka jako prostředku pro komunikaci s Moskvou. (Lederer, 1988, s. 53) Přestože Lederer původně věřil, že se země vrátí k hodnotám šedesátých let, postupně si uvědomoval, že podcenil sílu komunistické moci a naopak „přecenil“ společnost, která před touto mocí „ohýbala páteř“. „Věřil jsem, že tohle restaurační období nebude dlouho trvat, že se nová vládnoucí moc brzy vyčerpá, začne se drodit a budeme stát znovu na prahu toho, co jsme prožili v šedesátých letech. To konstatování o restauraci stalinismu lidi moc rádi neslyšeli, vyvolávalo to v nich strach, zato však moje vize budoucnosti na ně působila jako balzám, vyvolávala v nich naději, že mizérie je jen přechodná a jednou bude zas líp.“ (Lederer, 1988, s. 55)

V letních měsících roku 1969 byl Lederer, stejně jako mnozí jeho kolegové, zbaven možnosti publikovat. Stal se oficiálně nezaměstnaným, což byla první z řady restrikcí, jimž později v sedmdesátých letech musel čelit. Přes toto omezení však musel paradoxně zintenzivnit práci pro organizace. I to se ale mělo brzy změnit. (Lederer, 1988)

Personální obměny a nucené odcházení z funkcí pod nátlakem KSČ totiž probíhaly mimo jiné i ve Svazu českých novinářů. Tam skončilo přes osm stovek členů, většinou kvůli obviněním, že se přikláněli k pravicovému oportunismu. (Bednařík, 2019, s. 349) V září proběhlo zasedání stranické skupiny ústředního výboru svazu, na které Lederer nebyl společně s Jiřím Rumlem oficiálně pozván, ačkoliv v té době byli oba stále formálními členy organizace. (Lederer, 1988, s. 72) Přesto se společně rozhodli zúčastnit se. Na setkání bylo rozhodnuto, že bude nová komise složena pouze z novinářů navržených stranickými orgány a stávající vedení Svazu jí bude nuceno předat veškeré pravomoci. (Lederer, 1988, s. 72) Ve finále byla celá pražská organizace svazu 8. září 1969 zrušena. (Bednařík, 2019, s. 249)

2.3 Sedmdesátá léta

S proměnou mediální scény k obrazu strany komunisté zintenzivnili vyvíjení tlaku na novináře, kteří se změnám odmítli přizpůsobit. „Normalizační režim se je snažil vytlačit na okraj společnosti – propuštěním ze zaměstnání, zákazem činnosti, trvalou policejní šikanou. Tím je stavěl před zásadní existenční dilemata a de facto vháněl do společenství ostatních podobně postižených – když ztratili kontakt s veřejností, obrátili se ke vznikajícím paralelním

společenským strukturám.“ (Končelík, 2010, s. 218) Různým formám represe musel čelit na sklonku šedesátých let i Lederer. Státní bezpečnostní orgány (StB) usilovaly o trestní stíhání těch, kteří byli označeni za „kontrarevolucionáře“. Novinář byl zadržen a byla na něj uvalena vazba. Během doby v ní strávené se obrátil prostřednictvím své právničky JUDr. Dagmar Burešové na státního zástupce s žádostí o stíhání na svobodě. Generální prokurátor tuto žádost zamítl. (Cysařová, 2006, s. 72)

Během vyšetřování byl Lederer podroben třicetkrát výslechům, které se zaměřovaly na jeho údajné protisocialistické aktivity a politické články. Jeho stíhání začalo obviněním ze spolupráce s polskými občany Maciejem Kozlowským a Marií Tworowskou, kteří byli rovněž obviněni z protistátní činnosti. Lederer jim měl údajně poskytnout informace o politické a ekonomické situaci v Československu a Polsku, které byly poté Kozlowským publikovány v exilovém časopise *Kultura*. Šlo o polský levicový exilový měsíčník, který byl vydáván v Paříži od roku 1947 až do roku 2000. Jedním z jeho hlavních úloh bylo stát se vnější opozicí vůči komunistickému režimu v tehdejšímu Polsku. Chtěl nabízet alternativní pohled na společenské dění a představovat různé formy odporu proti oficiálnímu narativu. *Kultura* nejenže prezentovala opoziční myšlenky, ale také aktivně působila na polskou společnost. Měla ambici ovlivňovat a měnit veřejné mínění o politické situaci v zemi. Dalším důležitým cílem časopisu bylo prezentovat svobodné myšlení bez ohledu na politickou příslušnost nebo zaměření autorů. (Zatloukal, 2008, s. 10-11) Měsíčník otiskl některé části Ledererovy reportážní trilogie *Polsko těchto týdnů*. (Cysařová, 2006, s. 72) Trilogie původně vyšla v květnu roku 1968 postupně ve třech číslech Literárních listů, týdeníku Svazu československých spisovatelů. Právě o ni se vyšetřovatelé zajímali nejvíce. Lederer v ní kritizoval státní zásahy proti polským spisovatelům a studentům: „Podle mnoha svědectví se nejdříve pokoušeli rozptýlit demonstrující dav studentů komunističtí funkcionáři. Byly to slovní pokusy, ale nevedly k cíli. Proto prý proti demonstrantům nastoupily dělnické milice s obuškami.“ (Lederer, 1968) Také hájil potřebu revidovat minulost: „Když se o Polsku píše dnes, bývají články prosyceny pocití uražené vlastenecké hrdosti, výčitkami a – pomíjí se analýza hromadného společenského jevu, jaký představuje emigrace desetitisíců občanů. Proč odešli, co je odlákalo z původní vlasti...“ (Lederer, 1968) A v neposlední řadě poukazoval na nutnost demokratizace, pluralismu a svobody projevu.

Jiří Lederer byl nakonec obviněn z „hanobení světové socialistické soustavy“. K překvalifikování došlo kvůli rozhovoru, který s ním vedl Bohdan Brodziński a který rovněž uveřejnila *Kultura*. Během tohoto rozhovoru Lederer vyjádřil názor, že polská reforma byla jakýmsi začátkem konce a následovalo po ní pouze obnovení původního stavu.

V soudním procesu Lederer argumentoval tím, že byl v kontaktu s polskými emigranty, kteří mají dvojí státní občanství (USA a Polsko) a v Polsku veřejně působí. Obhájkyně Burešová navíc upozornila na fakt, že na články, kvůli kterým proces s Ledererem probíhal, se vztahuje amnestie prezidenta Ludvíka Svobody z jara roku 1968. Nicméně, Lederer byl přesto odsouzen na dva roky nepodmíněného trestu za „veřejné hanobení státu a jeho představitelů“. Byl obviněn z publikování neprověřených a zkreslených informací, které podle socialistického soudu údajně hanobily socialistický vývoj v Polské lidové republice. (Cysařová, 2006, s. 71)

Burešová se proti rozsudku odvolala, avšak odvolání bylo zamítnuto. Lederer tedy nastoupil k výkonu trestu do věznice Bory (dnes věznice Plzeň). Po roce za mřížemi byl podmíněně propuštěn. (Cysařová, 2006, s. 74)

Přestože Ledererovo jméno zůstalo na seznamu autorů, jejichž díla byla oficiálně zakázána, nepřestával psát. O letech sedmdesátých dokonce v Touhách a iluzích hovoří jako o autorsky „nejplodnějším období“. (Lederer, 1988, s. 228) V roce 1975 se v nakladatelství Melantrich podařilo vydat jeho biografii polského spisovatele Adama Mickiewicze s názvem *Čas zápasu a naděje*. „Fascinoval mě jeho osud, jeho dílo. (...) Mickiewicze jsem si vybral ke studiu a zpracování v době, kdy se u nás rozlézala poráženecká nálada. Udělal jsem rozsáhlý výbor z jeho korespondence, projevů, článků, a vše jsem přeložil. Prostřednictvím těchto komentovaných dokumentů jsem chtěl na příkladu Mickiewicze ukázat, jak se máme chovat v situaci, která sama o sobě neposkytuje mnoho naděje. Chtěl jsem čtenáře přesvědčit, že naděje nikdy neexistuje mimo nás, nýbrž jen a jen v nás, pokud jsme pro ni ochotní něco obětovat a něco vykonat.“ (Lederer, 1988, s. 228 - 229)

Mimo publicistickou činnost se Jiří Lederer věnoval také vlastním projektům, z nichž vzešly dvě publikace: *České rozhovory a Když se řekne Werich a když se řekne Voskovec*. Prvně jmenovaná je souborem patnácti rozhovorů se spisovatelem a umělci, kteří byli komunistickým režimem umlčeni. Tyto rozhovory poskytují unikátní pohled do tehdejšího kulturního prostředí v Československu a poukazují na význam svobody slova a tvorby. „Všech patnáct rozhovorů mělo podobnou strukturu a všechny se týkaly především soudobé společensko-politické situace a tvorby dotazovaných osobností.“ (Příbáň, 2018, s. 141) Lederer se ptal mimo jiné Ludvíka Vaculíka, Václava Havla, Pavla Kohouta, Jiřího Hanzelky a Miroslava Zikmunda, Ivana Klímy, Pavla Landovského, Jiřího Koláře, Evy Kantůrkové nebo Karola Sidona. (Lederer, 1979) Rozhovor odmítli Jan Werich a Bohumil Hrabal. (Příbáň, 2018, s. 141) Druhá publikace, *Když se řekne Werich a když se řekne Voskovec*, byla původně plánována jako dva samostatné svazky věnované, jak už z názvu vyplývá, Janu Werichovi a Jiřímu Voskovcovi, autorské dvojici spjaté

především s Osvobozeným divadlem. Nakonec však oba sborníky vyšly až v roce 1990 v jednom svazku. (Cysařová, 2006, s. 83-84)

V sedmdesátých letech začala Ledererova aktivní spolupráce s exilem. Jeho cílem bylo informovat západní svět o československém dění. Kromě vlastní publicistické činnosti se také podílel na tajné distribuci literárních děl přes železnou oponu. Seznámil se s Otou Ornestem, bývalým ředitelem Městských divadel pražských, a přes své kontakty na zahraničních ambasádách posílal Lederer po Ornestovi zásilky samizdatových textů, mimo jiné i do Tigridova Svědectví. (Lederer, 1988, s. 217-218) „Od roku 1974 téměř nebylo čísla Svědectví, v němž by nevyšly příspěvky ze zásilek z domova – dopis Václava Havla Husákovi, fejetony Ludvíka Vaculíka, texty Ivana Klímy, Jana Trefulky, Jiřího Rumla, Ivana Kadlečka...“ (Cysařová, 2006, s. 80) Současně oba pomáhali při dodávání exilových časopisů a knih zpět do Československa. (Lederer, 1988, s. 217-218) To se jim však stalo osudným. Jedno z tajných předání totiž neuniklo StB. (Příbáň, 2018, s. 84)

Státní bezpečnost tak zahájila další hon na Lederera. Ten ještě zesílil poté, co novinář podepsal 26. prosince 1976 Chartu 77. Iniciativa totiž silně rezonovala československým exilem a jako by polila živou vodou zájem emigrantů o dění v jejich domovině. KSČ proto začala cítit ohrožení a „vrátila úder“ tvrdou perzekucí chartistů a masivní skandalizací opozice – oficiální média nekompromisně vystupovala proti ní. (Končelík, 2010, s. 220-221) Tomu se Lederer, jako mnozí další, nevyhnul. Mimo Lederera mezi tyto osoby patřili i Václav Havel, František Pavlíček nebo zmíněný Ota Ornest. Po vleklém procesu byl Lederer 28. června 1977 obžalován společně s výše jmenovanými z trestného činu podvracení republiky. Rozsudek si vyslechli čtyři měsíce poté: Jiří Lederer dostal tři roky nepodmíněně. Společně s Ornestem se navíc stali dle rozsudku hrozbou pro socialistický režim, protože byli informováni o údajné „podvratné činnosti“ Pavla Tigrida a Jiřího Pelikána. „Oba, Pavel Tigrid a Jiří Pelikán, dřívější političtí odpůrci, se pod záštitou americké rozvědky politicky sjednotili a z podnětu americké rozvědky se v lednu 1970 dohodli podvratnou činnost proti Československé socialistické republice koordinovat tak, že Pavel Tigrid bude udržovat a navazovat kontakty s lidmi pravicového zaměření a pracujícími v oblasti kultury, Jiří Pelikán spíše s osobami levicového zaměření. Jejich úkolem je podporovat z finančních zdrojů CIA nepřátelskou činnost a vytvářet podmínky pro vznik masového odporu u nás,“ citovala rozsudek soudu Cysařová. (Cysařová, 2006, s. 95)

Po nástupu k výkonu trestu se prudce zhoršoval Ledererův zdravotní stav. Měl problémy se štítnou žlázou a se srdcem, trpěl nespavostí, stavy úzkosti, depresí, nepřidaly mu ani nevhodné vězeňské podmínky. Po dobu, kterou strávil za mřížemi, mnoho zkusila i jeho

manželka Elzbieta. KSČ ji několikrát vyhrožovala odebráním dcery Moniky. Na celou rodinu pak komunisté tlačili, aby zem opustila. Lederer těmto výzvám dlouho statečně vzdoroval. Nakonec se však rozhodl vlast opustit, aby rodinu ochránil. Ledererovi nakonec v září 1980 emigrovali do tehdejší Německé spolkové republiky. (Cysařová, 2006, s. 101)

2.4 Tři roky v exilu

Přestože Ledererův život v exilu trval pouhé tři roky, novinář ho strávil velmi aktivně. Podařilo se mu dokončit knihu o Janu Palachovi a především sepsat dvoudílné paměti nazvané *Touhy a iluze*. „Objektivně, bez sentimentu a omluv za vlastní omyly a názorové hledání v mládí popsal v Touhách a iluzích svou cestu životem v proměnách časů, do nichž se v roce 1922 narodil a jimiž nezištně, vždy s plným nasazením procházel.” (Cysařová, 2006, s. 108) Kapitoly z knih sám předčítal v rádiu Svobodná Evropa.

Mimo publicistickou činnost v německých a exilových periodikách, zejména ve Svědectví a v Listech, se věnoval také navazování kontaktů s dalšími emigranty. Stál za vznikem polsko-české pracovní skupiny, pro jejíž členy zorganizoval sympozium v Německu a později setkání v Paříži zaměřené na spolupráci v exilových časopisech. V roce 1981 uspořádal setkání kulturních pracovníků při příležitosti 25. výročí vydávání Tigridova Svědectví v Bavorsku (viz str. 23).

Intenzivní pracovní nasazení Jiřího Lederera v exilu však bohužel nezvládlo jeho srdce. Prodělal dva infarkty, druhý z nich nepřežil. Zemřel 12. října 1983. (Cysařová, 2006, s. 108)

3 Exilová periodika za normalizace

Během období normalizace v 70. a 80. letech 20. století se v Československu začala formovat nová opoziční scéna. Zahrnovala také nová alternativní média, na jejichž vzniku se podíleli i novináři, kteří museli opustit své pozice v tradičních médiích na počátku normalizace. Konzervativní komunisté usilovali o návrat médií do role, která odpovídala sovětskému modelu jejich vztahů s politiky. Hlavní roli v tomto procesu hrála potřeba normalizační politiky konsolidovat veřejné mínění a začlenit masová média do této strategie. Komunisté postupně ovládli Svaz českých novinářů a vyloučili z něj představitele reformní pravicové opozice. To vedlo k represivním opatřením proti novinářům, kteří se podíleli na pražském jaru. Právě tito novináři se později stávali součástí zmíněné „alternativní scény“.

Opoziční scéna se štěpila na dvě části – na tzv. vnitřní a vnější emigraci. Vnitřní emigrace spočívala v setrvání v Československu a zapojení se do sfér nezávislé kultury. Jedním z konkrétních projevů této alternativní sféry byla samizdatová tvorba, která se odehrávala mimo kontrolu státu. Druhou možností byl radikální krok – odchod do zahraničí. Odtud, ze svobodného světa, fungovala exilová média.

Tato média byla během období normalizace důležitou součástí paralelních komunikačních systémů, které poskytovaly alternativu k oficiálním médiím v Československu. Šlo i o periodika vydávána emigranty v zahraničí. Řada z nich byla ilegálně dopravována do země, což umožnilo udržování kontaktu mezi exulanty a disentem.

Odchod novinářů a kulturních osobností ze země byl často vynucen politickými čistkami. Mnoho z nich se rozhodlo pro exil, kde pokračovali ve své profesní činnosti. Zvláště v západním Německu a Švýcarsku se usadil velký počet bývalých pracovníků československých médií. (Bednařík, 2019, s. 370-373)

Nová vlna exilových periodik začala vycházet ihned po nastolení normalizačního režimu, paralelně s první vlnou emigrujících osob po invazi v srpnu 1968. Noví uprchlíci se v zahraničí aktivně zapojovali do informačních, mediálních a kulturních aktivit. Publikační činnost byla klíčovým prvkem, který definoval charakter této exilové vlny. Vedle již existujících titulů vznikaly nové, které měly významný dopad na veřejnou debatu v rámci československé exilové komunity. Tyto nově vzniklé tituly nejen ovlivňovaly diskurz, ale také společně se samizdatem přispívaly „k udržování kontinuity nezávislé publicistiky a kultury.“ (Končelík, 2010, s. 229)

Nejvýznamnějším benefitem exilových periodik, oproti oficiálnímu domácímu tisku, byla absence cenzury. Exilový tisk poskytoval prostor pro svobodnou výměnu názorů

bez jakýchkoliv zásahů. Nicméně, exilové noviny se musely vyrovnávat s řadou obtíží, zejména s ekonomickými a technickými. Náklad exilových tiskovin obvykle nepřesahoval několik tisíc kusů u měsíčníků. Redakční týmy se skládaly z jednotlivců, kteří často pracovali bez nároku na odměnu nebo pouze za symbolický honorář. Financování bylo zajišťováno hlavně z příjmů z předplatného, drobné inzerce a příspěvků sponzorů. Přestože se nově vzniklé časopisy potýkaly s těmito problémy, postupně se mimo počátečních spíše prakticky zaměřených příruček pro nově příchozí emigranty začaly vyvíjet také časopisy s vyššími ambicemi. (Končelík, 2010, s. 230-231)

4 Svědectví a Listy

4.1 Svědectví

Za časopisem *Svědectví*, jedním z vůbec nejvýznamnějších exilových časopisů, stál novinář Pavel Tigríd.¹ Sám pak *Svědectví* i redigoval – tedy společně s redakční radou, kterou tvořili novináři, již rovněž stáli u zrodu časopisu. Ve sborníku, který při příležitosti 25. výročí existence časopisu sestavil Jiří Lederer, Tigríd jmenoval složení Vilém Brzorád, Jan Čep, Jiří Horák, Josef Jonáš, Jiří Kárnet, Jan Kolár, Jiří Kovtun, Radomír Luža, Mojmír Povolný, Emil Ransdorf. (Lederer, 1982, s. 12) Jejich záměrem bylo vytvořit časopis, který bude hledat nové cesty k dialogu a porozumění mezi východem a západem. Exilová periodika, která do té doby vycházela, podle Tigrída odmítala jakýkoliv náznak dialogu: „Co dosud vycházelo tiskem v československé emigraci, se vyznačovalo – ostatně oprávněně – tvrdým antikomunismem, který tehdy odmítal jakýkoli náznak možnosti dialogu mezi domovem a emigrací, ba – jak se ukázalo po vyjití prvních čísel *Svědectví* – hodnotil jej jako zradu, viz např. prohlášení Rady svobodného Československa se sídlem ve Washingtonu.“ (Lederer, 1982, s. 11) Proto usiloval o nový časopis, který by k politickým otázkám přistupoval kriticky. Také zamýšlel, že časopis bude určen především čtenářům v Československu a že čtenáři uvnitř země sami *Svědectví* rozšíří. (Lederer, 1982, s. 11) „V duchu masarykovské tradice pokládám *Svědectví* za časopis výsostně mravný. To není jen otázka pravdivosti a poctivosti. Jde o politickou mravnost, která nese odpovědnost za osudy naší společnosti. (...) Role *Svědectví* je komplexní. A jeho komplexnost je příkladná pro všechny a zároveň i inspirativní pro všechny síly doma i v exilu,“ napsal o časopisu Lederer. (Lederer, 1982, s. 135-136)

První číslo *Svědectví* vyšlo 28. října 1956 v New Yorku (od šedesátých let časopis vycházel v Paříži, po sametové revoluci v Praze) v nákladu jeden tisíc kusů, pro distribuci do Československa bylo zasláno 150 výtisků. Časopis v začátcích uváděl postupně dva vydavatele, Jiřího Horáka a Radomíra Lužu. Později jméno vydavatele nebylo explicitně uvedeno, vydání časopisu zajišťovalo vydavatelství *Svědectví*. Časopis byl vydáván čtvrtletně, ale nepravidelně. Těšil se úspěchu a již po prvním vydání si získal velké množství předplatitelů. Pro porovnání – poslední vydání časopisu v období normalizace, číslo 88, vyšlo v nákladu 21

---

¹ Pavel Tigríd, vlastním jménem Pavel Schönfeld, byl významný český novinář, spisovatel, vydavatel a politik. Poprvé emigroval v roce 1939, když bylo Československo obsazeno nacisty, přes Německo a Francii do Anglie. Po válce se vrátil zpět, ale po komunistickém převratu v roce 1948 opět odešel do exilu, tentokrát do Německa a později do USA, kde založil *Svědectví*, „nejúspěšnější a nejlivnější časopis třetího čs. exilu.“ (Kosatík, 2013, s. 323)

tisíc kusů, do Československa pak bylo distribuováno 15 tisíc kusů. (Formanová, 1999, s. 73) Prvotní úspěch neunikl ani československé komunistické propagandě. Jako reakce na první vydání časopisu Svědectví vyšel v Rudém právu 15. ledna 1957 článek Ivana Skály s názvem *Nad utečeneckým časopisem Svědectví*. Skála v něm Svědectví popisuje jako „jednu z těch efemerních emigrantských tiskovin, na jejichž stránkách čeští emigranti z různých světadílů spřádají své pomíjivé naděje a nepomíjivé intriky.“ (Skála, 1957, s. 3)

Že stranické vedení nepřijalo Svědectví kladně, se jevílo s ohledem na kontext doby jako snadno předvídatelné. Podle Tigrida však Svědectví zpočátku odmítal i exil. Rada svobodného Československa označila časopis za zradu. Postupem času si však získával oblibu a s ní rostoucí finanční podporu i ze strany emigrantů.

Na obsahu časopisu se podílela řada významných osobností. Mezi autory, kteří se zabývali politickými a společenskými tématy, patřili například Ota Filip, Václav Havel, Ivan Bystřina, Lída Rakušanová, Ivo Ducháček, Petr Pithart, Karel Kaplan nebo Jiří Kolaja. Svá literární díla v časopisu publikovali mimo jiné Václav Černý, Ivan Binar, Bohumil Hrabal, Václav Havel, Jan Patočka, Josef Škvorecký, Zdena Salivarová, Milan Uhde, Ludvík Vaculík, Jiří Voskovec, Milan Kundera, Ivan Klíma nebo Eva Kantůrková. (Formanová, 1999)

Tabulka 1 – Ledererovy články pro Svědectví

Rok vydání	Ročník	Číslo	Název článku
1967	8	32-33	Milí přátelé
1974	12	47	Noční rozhovory se soudruhem Josefem Smrkovským
1975	13	49	Dopis redakci Svědectví
1978	14	55	Rozhovory s mocným
1981	16	64	Polsko: Trochu historie

Dveře ke spolupráci se Svědectvím se Ledererovi otevřely už v roce 1965, tedy v roce, kdy díky své práci v rozhlasu mohl opět vycestovat za hranice Československa. Během své pracovní cesty na Mezinárodní televizní festival v Monte Carlu se zastavil i v Paříži, kde se jeho osudové setkání s Pavlem Tigridem odehrálo. Hned na této první schůzce se zrodila spolupráce, kterou ukončilo až Ledererovo úmrtí. Ledererovi se totiž, jakožto vedoucímu pracovníkovi Československého rozhlasu, dostávaly do rukou mnohé tajné materiály, které redakci Svědectví zprostředkovával. (Cysařová, 2006, s. 34)

Další setkání, tentokrát na mezinárodním sympoziu o masové komunikaci v Rakousku, proběhlo v roce 1967. Právě tam vznikl první Ledererův text pro časopis. Jedná se o dopis redakci, který začal slovy „Milí přátelé“ a podepsal se pod něj pseudonymem Politicus. Novinář se v dopisu už tehdy zabýval otázkou represí intelektuálů ze strany KSČ. „Za jedno odpoledne

tam v hotelovém pokoji napsal pro Svědectví po pseudonymem Politicus (Brno) obsáhlou zprávu o událostech onoho roku – o červnovém sjezdu svazu spisovatelů, o procesu proti spisovateli Janu Benešovi a Pavlu Tigridovi, o zbavení občanství slovenského spisovatele Ladislava Mňacka po jeho odchodu do Izraele.“ (Cysařová, 2006, s. 35-36)

Nejvýznamnějším a nejrozsáhlejším Ledererovým textem pro Svědectví však byly *Noční rozhovory se soudruhem Josefem Smrkovským*, které vyšly v roce 1974. Šlo o fiktivní rozhovor a „inspirující rozbor vnitropolitické situace“ let pookupačních. (Cysařová, 2006, s. 79) Podobně jako v *Hovorech z bahna* (viz str. 29) se Lederer zabýval jakousi nehybností způsobenou neotřesitelnou vládnoucí mocí a jejími šablonovitými politiky. Vložit odpovědi do úst předního reformního komunisty Josefa Smrkovského nebyl nápad autora článku, nýbrž Pavla Tigrida. Ten tak učinil s cílem probudit větší zájem u čtenářů. A povedlo se mu to – text se těšil neuvěřitelným ohlasům. Svůj podíl na tom mělo i odvysílání rozhovorů rozhlasem Svobodná Evropa. (Cysařová, 2006, s. 79)

Na *Noční rozhovory* Lederer později navázal *Rozhovory s mocným*. Jak sám uvedl v *Touhách a iluzích*, oba texty napsal v době mezi jeho vězněním. Ve svých vzpomínkách o *Rozhovorech s mocným* napsal: „Tento text nevyšel, zřejmě se Tigridovi nelíbil.“ (Lederer, 1988, s. 228) *Rozhovory* však Svědectví publikovalo – vyšly v roce 1978, tedy krátce poté, co komunisté Lederera podruhé dostali za mříže. *Rozhovory* vyšly anonymně. „Autor v nich sleduje psychologii a postupné ohýbání páteře údajného nejmenovaného reprezentanta bývalých reformních komunistů, kteří zůstali ve funkcích a pod taktovkou Kremle se drželi vesla i v době likvidace občanských svobod.“ (Cysařová, 2006, s. 81)

Ledererova spolupráce se Svědectvím však nespočívala pouze v publicistice a pašování článků za hranice. Když sám emigroval, pouštěl se do spousty organizačních či kulturně-propagačních činností. Za zmínku stojí především setkání kulturních pracovníků, které uspořádal koncem října roku 1981 v bavorském Frankenu u příležitosti 25. výročí vzniku časopisu. „Výročí časopisu považoval za podnět k zamyšlení nad postavením naší země, našich národů, nad duchovním stavem obyvatel a nad možnostmi exilu v úsilí o záchranu základních hodnot naší společnosti.“ (Cysařová, 2006, s. 105) Z příspěvků, které na setkání zazněly, následně Lederer sestavil sborník. Otevřel ho rozhovorem s Tigridem. Sborník dodnes patří ke stěžejním zdrojům bádání o časopisu. Cysařová ho popsala jako „výmluvné svědectví o roli Pavla Tigrida a Svědectví v exilu i doma.“ (Cysařová, 2006, s. 105)

Ve své poslední publicistické práci pro Svědectví se Lederer vrátil k milovanému Polsku. Napsal pro časopis stať s názvem *Polsko: Trochu historie*, která vyšla v roce 1981. Rozebírá

v ní historii země od 18. století s důrazem na touhu polského národa po svobodě a na odhodlání, se kterým za ni Poláci bojují. (Cysařová, 2006, s. 107)

4.2 Listy

Časopis Listy byl založen v roce 1970 jako platforma pro politické činitele a publicisty spojené s pražským jarem 1968. Pravidelně začal vycházet až v roce 1971, ačkoliv dvě nultá čísla vyšla pod názvem Literární listy už o rok dříve. Listy byly nezávislým dvouměsíčníkem vydávaným exilovými i domácími levicovými opozičními skupinami a byly určeny především čtenářům v Československu. Vydavatelem byl od počátku novinář a bývalý komunistický funkcionář Jiří Pelikán.² Založení nového časopisu bylo jeho odpovědí na volání po vytvoření jakéhosi politického zázemí. Po čtyřech letech vydávání spolupracovníci Listů založili tzv. Skupinu Listy. „Namísto založení exilové politické strany tedy jako alternativní platformu pro politické působení zvolili tento exilový dvouměsíčník a z okruhu spolupracovníků a ideově blízkých přátel posléze vykryštovala Skupina Listy.“ (Orság, 2016, s. 90-91) Skupina později začala vydávat i svůj bulletin. Mimo jiné si stanovila úkol spojovat západní komunistické a socialistické strany s migranty ze sovětského bloku. Také chtěla informovat československou veřejnost a zároveň pomáhat domácí opozici s tvorbou jejího programu. „Díky svému programu vytvářela skupina Listy jakýsi opěrný bod pro všechny, kteří se odvolávali na zkušenost socialismu s lidskou tváří, ať již v kruzích československé emigrace nebo uvnitř západní levice.“ (Caccamo, 2008, s. 41)

Listy se zaměřovaly především na politiku. „Přinášely zejména politologické studie, komentáře a analýzy, uveřejňovaly také jinak nedostupné informace ze zákulisí komunistické politiky, drobné doma nepublikovatelné zprávy o činnosti komunistických stran ve východní Evropě (rubrika *O čem Rudé právo nepíše*, název různě variován).“ (Formanová, 1999, s. 84) Časopis byl primárně levicový, ale snažil se být otevřený i autorům jiné politické orientace. Na počátku 70. let se přihlásil k Socialistickému hnutí československých občanů.

Do Listů přispívala řada autorů, mimo jiné Ivan Binar, Ota Filip, Zbyněk Čeřovský, Eva Kantůrková, Erazim Kohák, Sergej Machonin, Vladimír Škutina, Josef Škvorecký, Milan Uhde, Petr Uhl nebo Ludvík Vaculík. Někteří z autorů používali pseudonymy, například

---

² Ještě v Československu působil Jiří Pelikán jako ústřední ředitel Československé televize. Právě on, prosazující reformní postoje, se zasloužil o to, že televize v rámci tehdejších možností svobodně zpravovala Čechoslováky o tehdejší politické situaci. Po srpnové okupaci byl KSČ „odsunut“ do Itálie, kde působil jako kulturní atašé. Tam se rozhodl, že se do rodné země už nevrátí, a požádal o politický azyl. Okamžitě se také začal angažovat v místní politice. Později se zařadil mezi nejvýznamnější představitele československé emigrace, mezi nimiž své postavení upevnil právě vydáváním Listů. (Caccamo, 2008)

Jaromír Hořec (šifry Ignotus, Severus), Aleš Lederer (pseud. Josef Horváth), Zdeněk Pinc (pseudonymy Tomáš Marný a T. V. Schauer), Petr Pithart (též šifra Observer), Jiřina Šiklová (mj. pseud George Moldau, A. Nonymová) nebo Jan Štern (šifry Bohemicus, JK, JR). (Formanová, 1999, s. 84)

Tabulka 2 - Ledererovy články pro Listy

Rok vydání	Ročník	Číslo	Název článku
1971	1	4, 5	Proč 21. srpen?
1974	4	3	Nejlepší zbraň?
1981	11	1	Polsko řeší neřešitelné
		2	O politice uvolňování bez iluzí
		3	Velikost Jana Palacha
		5	Slovo k dělníkům
		5	Federace lokomotivních čet – zamyšlení pro poučení a posilu
		6	Co představuje Battěkův případ
		6	České nakladatelství v exilu
1982	12	5	Jiří Ruml
1983	13	2	Prapodivný případ Josefa Römery
		5	Lidový vůdce

Ledererova spolupráce s římskými Listy byla velmi plodná, a to především v období, kdy žil v Německu. Počátky publicistické tvorby pro Pelikánův časopis však sahají až k roku 1971. Významným článkem z Ledererova předexilového období je text s názvem *Nejlepší zbraň?*. Novinář ho podepsal pseudonymem Homo, který hojně využíval i při spolupráci s Českým slovem (viz str. 29). Článek byl reakcí na úvodník, rovněž podepsaný pseudonymem – Georg Moldau (šlo o pseudonym Jiřiny Šiklové), jenž hledal „východisko ze situace vládnoucího průměru a podprůměru, diletantismu, lajdáctví, mizerné pracovní morálky.“ (Cysařová, 2006, s. 78) Šiklová ho našla v náročnosti a v kvalitní práci. „Náročností zdola vedení izolovat, připravovat další příležitost, podobně jako když v šedesátých letech kvalifikovaní lidé přestali tolerovat ‚slaboduchý režim‘ Antonína Novotného.“ (Cysařová, 2006, s. 78) Ačkoliv se Lederer s autorkou úvodníku v zásadě shodl na tom, že k vymanění se ze situace jsou nutné nepoddajnost moci a spolupráce s exilem, Lederer tyto dva aspekty nevnímal jako jedinou možnost. (Cysařová, 2006, s. 78) „Na koho se vlastně Moldau s tou výzvou obrací? Na onoho historika, který je nočním hlídačem? Co má dělat pořádně? V noci hlídat? Na toho ekonoma, který kontroluje stav vody? To má pořádně kontrolovat, aby tenhle režim potom následkem toho padl?“ polemizoval. (Homo, 1974)

Po emigraci napsal Lederer pro Listy deset článků. Stejně jako tomu bylo ve Svědectví, i v Listech se Lederer v posledním období spolupráce věnoval Polsku. Text s názvem *Lidový*

vůdce, který vyšel v roce 1983, je portrétem polského vůdce protikomunistického hnutí Solidarita Lecha Walesy. „Charakterizoval Walesu jako prvního opravdového lidového vůdce v poválečné historii komunisty ovládaných částí Evropy.“ (Cysařová, 2006, s. 107)

5 Novinářem v exilu

Hlavním cílem této části práce je poskytnout kompletní přehled publicistické činnosti Jiřího Lederera v evropských exilových časopisech *České slovo*, *Národní politika*, *Magazín*, *Obrys* a *Reportér*. Tato periodika jsou v následujících podkapitolách řazena chronologicky dle roku vydání jejich prvního čísla. Pro výzkum Ledererovy exilové publicistiky byla zvolena historicko-srovnávací metoda.

Aplikace historicko-srovnávací metody předpokládá studium již publikovaných poznatků o daném tématu a identifikaci relevantních pramenů. Po zhodnocení jejich dostupnosti jsou tyto prameny shromážděny. (Sedláková, 2014, s. 387) Na základě odborné literatury, konkrétně publikace *Exilová periodika. Katalog periodik českého a slovenského exilu a krajanských tisků vydávaných po roce 1945* autorů Lucie Formanové, Jiřího Gruntoráda a Michala Přibáně, jsem nejprve určila, se kterými exilovými periodiky Lederer spolupracoval. Každému z těchto periodik je následně věnována samostatná podkapitola obsahující jak charakteristiku daného listu, tak popis Ledererovy spolupráce s ním, včetně stanovení jejího počátku.

Následně byl prozkoumán archiv každého periodika. Na základě toho jsou vytvořeny tabulky sumarizující veškeré články, které Lederer pro každý z listů napsal. Při práci jsem vycházela z digitalizovaného archivu exilových a samizdatových časopisů Scriptum.cz.

Důležitým krokem přípravy historicko-srovnávací analýzy je určení kritérií komparace. „Zpravidla posuzujeme vlastnosti zkoumaných objektů. Výstupem pak může být například jejich typologie vytvořená na základě rozboru jejich shodných rysů a odlišností. Podle obsažených shodných znaků sdružujeme jednotlivé zkoumané objekty do širších kategorií, typů.“ (Sedláková, 2014, s. 389) V případě Ledererových článků je posuzovaným kritériem jejich hlavní téma. Poté jsou články dle těchto témat sdruženy do jednotlivých kategorií. Ledererův záběr témat byl však velmi široký. V případech, kdy bylo články obtížné tematicky rozčlenit (například kvůli tomu, že se v rámci jednoho článku věnoval více tématům dohromady), je k textům přistupováno jednotlivě.

U jednotlivých kategorií je následně popsáno, jak k danému tématu v určitém periodiku Lederer přistupoval a jak o něm psal. Údaje uvedené v pramenech je v rámci historicko-srovnávací analýzy potřeba konfrontovat s dalšími zdroji. (Sedláková, 2014, s. 387) Ledererovy texty jsou proto srovnávány s odbornou literaturou za účelem získání komplexnějšího pohledu na jeho dílo.

5.1 České slovo

První číslo časopisu *České slovo*, který původně navazoval na stejnojmenný deník národně-socialistické strany a na londýnský *Věstník čs. národně-socialistické strany v exilu*, vyšlo v květnu roku 1955 v německém Mnichově. Vydávání pak pokračovalo až do prosince roku 1990. Za celou dobu své existence se v jeho čele vystříдалo mnoho vydavatelů a odpovědných redaktorů: Jožka Pejskar, Jiří Parma, Anna Benešová, Jan Zlatník, Josef Růžička, Anna Pejskarová a Anna Benešová. Časopis vycházel v nákladu mezi čtyřmi až šesti tisíci výtisky. (Formanová, 1999, s. 131)

České slovo bylo periodikum, které se soustředilo na komentování a sledování domácí politiky a ekonomiky. Neopomíjelo však ani zahraniční události. V jeho stránkách se objevovaly i rubriky pro děti, cestopisné reportáže nebo literární texty. Časopis také poskytoval zpravodajství o životě krajanů a exulantů. (Formanová, 1999, s. 131) „Čerpali jsme z nich životně důležité informace, cenné rady, především ale sílu a naději – znamenaly pro nás napřaženou ruku československého exilu, dobrý pocit, že nejsme sami a že nejsme zdaleka první ani poslední, kteří začínají znovu od nuly, s naprostou nejistotou, kde budeme za měsíc či za rok a z čeho tam budeme živi,” vzpomínal na něj ve svém článku pro čtvrtletník *Pól* Jiří Loewy. (Loewy, 1991)

Mezi přispěvatele časopisu patřili významní čeští a slovenští autoři, jak exulanti, tak příležitostně také ti, kteří zůstali v Československu – mimo jiné Václav Havel nebo Jaroslav Seifert. Dále za zmínku stojí Ferdinand Peroutka, František Ambrož, Ota Filip, Josef Josten, František Klátil, Adolf Procházka, Petr Zenkl. (Formanová, 1999, s. 131)

Do měsíčníku přispíval i Luděk Pachman. Bývalý straník, novinář, ale především šachový velmistr – psalo o něm *České slovo* předtím, než rozšířil řady autorů. V socialistickém Československu byl několikrát vězněn. (Netík, 1972) V roce 1972 emigroval do Německa, krátce nato si začal dopisovat s Jiřím Ledererem. Ke korespondenci Lederer mnohdy přikládal i aktuální politické komentáře. Ty pak v exilu využívala rozhlasová stanice Svobodná Evropa, také díky nim však začala jeho spolupráce s *Českým slovem*. (Lederer, 1988, s. 222-223)

Tabulka 3 – Ledererovy články pro České slovo z Československa

Rok vydání	Ročník	Číslo	Název článku
1974	20	4	Dopis z bahna
		5	Pět let a krize trvá
		6	O Ženevě z Prahy
		7/8	Šokující rozhodnutí
		9	Vasil Biľak v rozporu s Brežněvem
		10	Milionáři v Československu
		11	Obavy Husákova režimu z kompromisu v Ženevě
1975	21	2	Vnitřní napětí v Československu nepovolilo
		4	Utajovaný projev generálního tajemníka
		4	Mor v Československu
		5	Novotný byl tajně pohřben
		6/7	Kulturní politika v rukách tajné policie
		6/7	Pohyb ve světě myšlení
		8	Zdroj neodstranitelného neklidu v čase
		8	Slepá ulička Husákovy politiky
		9	Praha s novým prezidentem
		9	Na politické vězně nepamatoval
		10	V Praze po Helsinkách
		10	Nepřesnosti západního tisku
		11	Praha hledá východisko
		11	Nová linie nebo taktický tah?
		12	Po kádrových změnách v Praze
1976	22	1	Praha se nemůže hnout

5.1.1 Hlášení z Prahy

Jiří Lederer poslal z Československa do Mnichova celkově 23 textů, které se vyznačovaly analytickým a kritickým přístupem k tehdejší politické situaci. Tyto komentáře publikoval pod pseudonymem Homo, jímž chtěl zdůraznit svůj humanistický přístup k politickým událostem, jak sám vysvětlil v *Touhách a iluzích*. (Lederer, 1988, s. 222-223) Jeho texty, z nichž se většina objevila na titulních stranách s označením *Od našeho zvláštního pražského dopisovatele*, reflektovaly aktuální politické dění. Kratší komentáře byly součástí rubriky *Československo očima našich a zahraničních korespondentů*.

První Ledererův text pro České slovo s názvem *Dopis z Bahna* vyšel ve čtvrtém čísle 20. ročníku v dubnu roku 1974. Stal se „průkopníkem“ jeho pravidelné spolupráce s měsíčníkem, ovšem přerušené obdobím jeho věznění komunistickým režimem. Tento komentář se zaměřil na kritiku politiky Gustáva Husáka a situace v Československu, kterou autor přirovnal k „nehýbajícímu se bahnu, v němž se „vítězové“ i „poražení“ většinou starají

o své osobní věci — bahno politické, ekonomické, kulturní, společenské a nade vším vrstva morálního bahna, složená z neodpovědnosti a strachu, nezájmu, deprese a skepse.“ (Lederer, 1974)

Ledererovy texty se věnovaly širokému spektru témat, především výzvám, před nimiž socialistické Československo stálo. Analyzoval pasivitu veřejnosti, vnitřní rozpory v KSČ, činnost StB, politiku Gustáva Husáka, ekonomickou stagnaci a represivní postupy režimu vůči opozici. Jeho příspěvky v Českém slovu tak otevíraly diskusi o tématech, která byla státně kontrolovanými médii tabuizována, a poskytovaly čtenářům alternativní pohled na dění v zemi.

Tabulka 4 – Ledererovy články pro České slovo z exilu

Rok vydání	Ročník	Číslo	Název článku
1980	26	10	Proč jsem musel opustit svou rodnou zemi
1981	27	2	Jen my si můžeme pomoci
		7/8	Nás neumlčí
1982	28	10	O osudech našeho státu
1983	29	1	O losach naszymo panstva
		3	Jeho i náš osud

5.1.2 Represe opozice

Ledererova spolupráce s Českým slovem pokračovala i v exilu. Jeho exilové články lze zařadit do dvou kategorií dle tematického zaměření – represe opozice a vize dalšího směřování Československa. Do první zmíněné kategorie spadá vůbec první článek z exilu s názvem *Proč jsem musel opustit rodnou zemi*, který vyšel v desátém čísle 28. ročníku v roce 1980. Lederer v něm podává svědectví o svém obtížném a emocionálně náročném procesu emigrace z Československa a o tom, jak jeho rodina musela čelit tlaku ze strany státních orgánů. „Musíte se vystěhovat 27. srpna a neučiníte-li tak, budeme vaši ženu policejně eskortovat na německou hranici,“ vylíčil Lederer, jak mu příslušníci státní bezpečnosti oznámili nařízení KSČ. „Nastala prudká hádka — na ulici, kde chodilo dost lidí. Křičel jsem na ně, že si ženino eskortování nedám líbit a že se mnou to nebudou mít snadné. Major mi s úsměvem odpověděl, že si se mnou budou vědět rady a že kašlou na to, co o tom budu psát.“ (Lederer, 1980)

Proces emigrace je v článku prezentován jako byrokratický labyrint plný administrativních překážek, požadavků na dokumentaci a nekonečných návštěv úřadů. Lederer zároveň zdůraznil psychickou zátěž, kterou tato zkušenost představovala pro jeho rodinu. Především pro dceru Moniku, která byla svědkem zatčení svého otce a musela se vyrovnat se strachem z možného odloučení od matky. „Domysleli jsme, jaký by to byl pro dceru šok, kdyby náhle ztratila mámu a opět zůstala jen se mnou. Tohle jsme nemohli riskovat, protože by

to mohlo znamenat neodstranitelné následky na psychice dítěte. Rozhodli jsme se tedy vystěhovat.“ (Lederer, 1980)

Svědectví o represivních opatřeních vládnoucí moci vůči disidentům podává i článek *Nás neumlčí* z letního dvojčísla 7-8 z roku 1981. Narozdíl od prvního příspěvku se Lederer tentokrát nezaměřuje primárně na osobní zkušenosti, ale poskytuje popis situací jiných osob obviněných z protistátních aktivit. Mezi zmíněnými osobami figuruje jeho přítel Jiří Ruml, spisovatelka Eva Kantůrková, socioložka Jiřina Šiklová nebo novinář Karel Kyncl. Lederer zároveň reflektuje své zkušenosti s mezinárodním uznáním a s podporou disidentského hnutí, kde významnou roli hrála zejména organizace Amnesty International. Tato část ilustruje, že problémy, kterým čelilo Československo, nezůstaly izolovány od zbytku světa a že mezinárodní komunita byla podle Lederera připravena podporovat boj za lidská práva a svobodu slova. V závěru článku Lederer konstatuje, že snahy vládnoucí moci potlačit disidentské hlasy jsou marné, a zdůrazňuje, že disidenti mají podporu jak ve východních, tak v západních zemích. „Proto tvrdím, že jsou marné snahy vládnoucí moci. Nás neumlčí. Nejsme sami. Máme mnoho přátel — na Východě i na Západě. A máme svou víru.“ (Lederer, 1981)

Okrajově se k osobní zkušenosti s trýzněním ze strany komunistů vrací v posledním původním textu pro *České slovo*. Článek *Jeho i náš osud* vyšel v březnovém čísle v roce 1983. Lederer v něm popisuje svou osobní vazbu na knihu *Československo můj osud*. Třísvazkové paměti demokratického politika Prokopa Drtiny měly významný dopad na Ledererův život a osud. Když totiž Jiří Lederer ve spolupráci s Otou Ornestem zprostředkoval rukopisy z Československa do exilu, jedním z takových rukopisů byly i texty předúnorového ministra spravedlnosti Drtiny. Právě při pašování tohoto díla muže odhalila StB. I na základě tohoto „důkazu“ byli muži zatčeni a uvězněni. (Příbáň, 2018, s. 84)

Lederer v článku prezentuje paměti Prokopa Drtiny jako klíčový dokument pro pochopení české historie 20. století, zejména událostí roku 1938 a února 1948. Zdůrazňuje, že Drtinovy paměti poskytují nezkreslený pohled na českou historii, který je zásadní pro porozumění a překonání deformovaného obrazu historie prezentovaného totalitním režimem.

Celkově text poukazuje na to, jak důležité je uchovávat a šířit osobní svědectví o historických událostech, neboť představují nejen cenný zdroj informací pro historický výzkum, ale také prostředek pro kulturní a morální obnovu společnosti.

5.1.3 Jen my si můžeme pomoci

Lederer se rovněž zabýval úvahami o perspektivách Československa a formuloval své vize týkající se budoucího směřování státu. Výrazným příspěvkem k tomuto tématu byl článek s názvem *Jen my si můžeme pomoci*, který byl publikován ve druhém čísle Českého slova v roce 1981. Lederer v něm zdůraznil význam osobní odvahy, integrity a národní identity a prezentoval vizi jednotné Evropy.

Ve svých úvahách Lederer odmítl, že by v exilu usiloval o spojení s vnitropolitickými silami. Usiloval naopak o nezávislost. Argumentoval tím, že by přílišná vazba na jednu politickou sílu mohla být limitující: „Víme přece, že v tomto světě jednou vládne ta síla, podruhé ona. Svázat se však jen s jednou znamená být omezen.“ (Lederer, 1981) Doplnil však, že je stoupencem demokratického socialismu. „To znamená stoupencem takového uspořádání lidské společnosti, které minimalizuje sociální nespravedlnosti, které má fungující a funkční ekonomiku a které respektuje demokratické principy tvorby moci a zachovává všechny občanské svobody a lidská práva.“ (Lederer, 1981)

Dále Lederer upozornil, že jsou problémy Československa součástí širšího evropského kontextu a jejich řešení vyžaduje celoevropskou spolupráci. Do té zahrnul jak země západní Evropy, tak i východní blok a Rusko. Vyzdvihl význam hospodářské spolupráce a mezikulturního porozumění pro budoucnost kontinentu a vyjádřil víru ve vytvoření svobodné Evropy, která by řešila i specifické problémy Československa, avšak s vědomím, že to není otázka blízké budoucnosti.

5.1.4 O osudech našeho státu

Lederer se nedíval na Československo pouze do budoucna, ale vracel se i do minulosti, jak tomu bylo v textu *O osudech našeho státu*. Ten vyšel v desátém čísle v roce 1982, které bylo věnované výročí vzniku Československa v roce 1918. Článek je historickou reflexí československé státnosti, zejména v kontextu období mezi světovými válkami, období komunistického režimu a období pražského jara v roce 1968.

Lederer v něm zdůraznil, že na rozdíl od národů s dlouhou historií státní samostatnosti cítí Čechoslováci silnou potřebu nezávislého státu. To je dáno krátkým obdobím plné státní samostatnosti mezi lety 1918 a 1938 a následným obdobím po druhé světové válce, které však bylo poznamenáno vlivem sovětské moci.

Jako klíčový moment v historii Československa uvádí rok 1968, kdy se občané začali domnívat, že mohou o svých věcech rozhodovat sami, bez cizí intervence. Tento pocit byl však zmařen invazí vojsk Varšavské smlouvy. Lederer zdůraznil, že i přes reformní snahy, které

přineslo pražské jaro, komunistická strana nikdy plně neakceptovala svobodnou občanskou vůli a snažila se udržet své postavení. „Ani oslavovaný Akční program komunistické strany, přijatý na jaře 1968, nebyl programem demokratickým, byl to jen pokus o reformu totalitního režimu, pokus, který měl udržet monopolní postavení komunistické strany.“ (Lederer, 1982)

Stejný článek, akorát přeložený do polštiny, otisklo České slovo pod názvem *O losach naszego państwa* v roce 1983, konkrétně v prvním čísle. Noviny tak reagovaly na to, že polský exilový časopis *Kultura* vydal v roce 1978 speciální české číslo k 10. výročí okupace Československa vojsky Varšavské smlouvy. „Jestliže věnujeme část lednového čísla Českého slova Polákům a problematice vzájemných vztahů, chceme tím podpořit součinnost a spolupráci našich národů ve svobodném světě i ve vlasti,“ vysvětlovala redakce Českého slova. (Na vysvětlenou, 1983)

5.2 Národní politika

Národní politika vycházela měsíčně mezi lety 1969 až 1992. Šlo o především zpravodajský list, jenž se politicky orientoval na konzervativní pravici. Vycházel v německém Mnichově a přinášel zpravodajství jak domácí, tak i zahraniční a exilové. Národní politiku vydával a řídil Miloš Svoboda. V roce 1985 Svoboda zemřel, poté se redigování ujali Jaroslav Dresler, Eliška Kotrbová-Wagnerová a Aleš Novotný. (Formanová, 1999, s. 157)

Redakce přicházela s do té doby kontroverzními tématy, věnovala se například česko-německým vztahům, a to i v historickém kontextu. Její záměr dokládá v úvodním dopisu, který byl rozeslán společně s prvním vydáním měsíčníku: „Pro nás je rozhodující dobrá vůle jednotlivců a skupin a vzájemné porozumění lidí, kteří touží po skutečném vyrovnání a spolužití ve střední Evropě. Naše země právě pro takové spolužití může být nejlepším příkladem.“ (Národní politika, 1969) Součástí časopisu byla také od října 1969 příloha *Zvon* s podtitulem *Oběžník České sociální pomoci v Německu*, jejímž cílem bylo rozšířit práci české sociální pomoci v Německu. (Formanová, 1999, s. 158)

Jistou kontroverzi Národní politika budila svou kritikou komunistických posrpnových exulantů. Týkala se například Jiřího Pelikána. „Tolik tedy na vysvětlení, proč nemůžeme podporovat Pelikána. Nechceme opakovat chybu starších politiků a nechceme říkat analogicky ‚Zaplat' Pán Bůh za komunismus‘, aby se podařilo vyvrátit tu a tam někde zbytky fašismu, zatímco idea komunistického diktátu hrozí dnes při americké vlašnosti celému světu,“ napsal Jiří Veselý v reakci na vlnu článků týkajících se Pelikána, kterou rozpoutal příspěvek Ludřka Pachmana. (Veselý, 1974) Bývalý komunistka v něm odpovídal: „Poprvé v historii totiž dosáhl komunistický režim dokonce i podpory velké většiny národa. (...) Stručně řečeno sjednotit

akčně exil od Pelikána přes Tigrida a Peroutku až třeba po pana Komínka z Toronta, který svými divokými výpady zatím pracuje spíš pro Husáka než pro demokratické hnutí. Nejsme-li schopni ani tak malé věci jako je sjednocení se ve společném zájmu, pak nemůžeme chtít plnit úkoly mnohem složitější.” (Pachman, 1973)

S Národními listy spolupracovali mimo jiné Jan Beneš, Sidonia Dědinová, Viktor Fischl, Miloň Habr, Karel Hádek, Vilém Hejl, Libor Koval, Karel Kryl, Milan Kubes, Ivan Medek, Aleš Novotný, Vladimír Šetina, Jan Schneider, Pavel Stiller, Rudolf Ströbinger, Ivan Sviták, Vladimír Škutina, Karel Trinkewitz, Olga Valeská, Jan Vladislav a Josef Vojvodík, Rudolfa Batěk, Jiří Ruml nebo Ludvík Vaculík. (Formanová, 1999, s. 158)

Ohraničit spolupráci Jiřího Lederera s Národní politikou je složité. Lederer v mnoha případech podepisoval při tvorbě pro exilová periodika své texty pseudonymem Homo. Takto podepsané texty se od roku 1976 do roku 1977 objevovaly rovněž na stránkách Národní politiky. Cysařová i Lederer v Touhách a iluzích však psali o souvislosti s tímto pseudonymem pouze ve vztahu k měsíčníku České slovo a k Pelikánovým Listům. Spolupráci s Národní politikou ani jeden z nich nezmiňoval. Novinář byl navíc od ledna roku 1977 vězněn, a tak neměl možnost zasílat své texty do Mnichova. V některých textech, například v článku *Lavina k nezadržení* z listopadového čísla roku 1977, píše autor (Homo) dokonce přímo o Ledererovi: „Jenom Ota Ornest (původně obviněný z oné tajemné „špionáže“) a Jiří Lederer zůstali ve vazbě...“ (Homo, 1977)

Ačkoliv je tedy Ledererovo autorství těchto článků nejisté, přesto jsem se je do práce rozhodla zařadit. Mezi těmito příspěvky a Hlášeními z Prahy do Českého slova jsou totiž zjevné určité podobnosti. Komentáře při nejmenším vznikaly na podobná témata, spojovaly je i podobné názory a postoje. Například text *Československo po Helsinkách – a před čím?*, který v Národní politice vyšel v dubnu roku 1976, je nápadně podobný článku *V Praze po Helsinkách* v Českém slově z října 1975. Oba texty pojednávají o Konferenci o bezpečnosti a spolupráci v Evropě, která proběhla v roce 1975 ve finských Helsinkách. V jejím závěru podepsali vrcholní představitelé 33 evropských zemí protokol, který stvrzoval nedotknutelnost hranic vytvořených po druhé světové válce a zároveň signatáře zavazoval k dodržování lidských práv. (Bednařík, 2019, s. 336) Mezi signatáři bylo i Československo, a ačkoliv se stejně jako ostatní zavázalo ke stejným požadavkům, komunistický režim lidská práva nadále nerespektoval. „Ve druhé polovině 70. let nastalo oživení činnosti opozičních skupin, které vyvrcholilo v lednu 1977 vznikem Charty 77.“ (Bednařík, 2019, s. 343) Autor v případech obou článků rozebírá, jak tato konference vyburcovala opozici k aktivnímu vzdoru vůči režimu a proměnila přístup komunistů k opozici. Oba články mají stejný závěr, ve kterém autor tvrdí, že síla opozice

postupně vzroste, a s ní i naděje na změnu. „Helsinky budou na Československo dopadat stále intenzivněji. Tomu nikdo nezabrání. Stojíme tedy před rušnými měsíci, možná léty, abychom nepřeháněli ‚optimismus‘,“ napsal v *Národní politice*. (Homo, 1976) „Nikdo z opozice se nedomnívá, že zítra již vybuchne ‚svoboda‘ z konce Novotného éry. Ale zároveň je si každý vědom, že existují šance na změnu. A dostane-li se jednou tato myšlenka do povědomí širších opozičních kruhů, je naděje, že tlak opozice bude silit. A i když moc se bude bránit, bude i tvrdými opatřeními hájit své pozice, už nikdy nebude tak silná a bezohledná v praxi, jako byla v roce 1972,“ stojí v *Českém slovu*. (Homo, 1975)

Tabulka 5 – Příspěvky v *Národní politice* podepsané pseudonymem Homo

Rok vydání	Ročník	Číslo	Název článku
1976	8	1	O sovětských jednotkách v ČSSR
		2	Opozice
		3	Evropská konference komunistů – viděná z Prahy
		4	Československo po Helsinkách – a před čím?
		5	Tradice bez tradice
		9	Po propagandistických orgiích
		10	Fejetonová ofenziva
		11	Nebezpečí nudy
		12	Podfuk nebo změna
1977	9	1	Pražský útok na Unitu
		2	Oslavy
		3	Nespoléhejte na západní komunisty
		4	Ohlas polských událostí v Československu
		5	Omyl západních novinářů
		6	Proč tolik vzrušení?
		7/8	Naděje a realita
		11	Lavina k nezadržení
		12	Špinavý proces

Z exilu napsal Lederer pro *Národní politiku* dvanáct článků. Tematicky se nejvíce věnoval historii – rozebíral především komunistický převrat v únoru 1948 a okupaci vojsk Varšavské smlouvy roku 1968, mimo to ale napsal i o polsko-sovětské válce, která proběhla v letech 1918-1939 (*Zfalšovaná historie*). Dále se věnoval politické situaci v zahraničí (*Začátek konce maďarského zázraku, O loňském masakru v Libanomu a o demokracii*), ale i v Československu (*Andropov v Praze jako senzace*) a v československém exilu.

Tabulka 6 – Ledererovy články pro Národní politiku

Rok vydání	Ročník	Číslo	Název článku
1981	13	5	Historická zkušenost
		8/9	21. srpen v nás
1982	14	2	Slunce už nesvítilo ani ve mně
		8/9	Všechno je od oné noci jiné...
		10	Několik okamžiků, které zůstanou do konce života
		11	Charta 77 v zahraničí
1983	15	1	Zfalšovaná historie
		2	Zážitky a pocity z Února 1948
		3	Začátek konce maďarského zázraku
		4	Kam směřuje církevní politika Prahy?
		4	O loňském masakru v Libanonu a o demokracii
		5	Andropov v Praze jako senzace

5.2.1 Osmičky

Ledererovu publicistiku v Národní politice hojně tvoří historická témata. Zaměřoval se především na, pro Československo osudové, „osmičkové“ roky 1948 a 1968. Tuto látku zpracovával buď v textech přímo určených pro publikaci v Národní politice, nebo měsíčník otiskl výňatky z jeho připravovaných knih. Takovým případem byl například článek *Slunce už nesvítilo ani ve mně*. Jedná se o deníkový záznam, který zachycuje právě události z února 1948, kdy došlo ke komunistickému převratu, který znamenal přechod z demokratického režimu k totalitě.

Vraťme se ale ještě k úplně prvnímu článku, který Lederer pro list napsal – tím je *Historická zkušenost*. Právě v něm novinář shrnuje svůj postoj k historii vůbec. V úvodu vyjádřil pochybnosti o tom, zda historie může sloužit jako „učitelka národů“. Sám však uznal, že se k historii neustále vrací, aby pochopil současný svět.

Jako stěžejní a zlomovou událost v československé historii vnímá Lederer srpen 1968 (stejně jako v článku *O osudech našeho státu*, viz str. 32) – od pražského jara po srpnovou invazi vojsk Varšavské smlouvy. Události toho roku totiž podle něj vedly k tomu, že Čechoslováci přehodnotili své dřívější postoje a názory. Připisuje to zejména kulturnímu rozmachu a rovněž odhalení hrůz, které komunisté prováděli v 50. letech. Kdo pro ně byl nepohodlný a vystupoval proti nim, toho nemilosrdně poslali na nucené práce, za mříže nebo na popraviště. Tyto procesy si vyžádaly tisíce obětí. (Pánek, 2018, s. 398) Lederer konstatoval, že se po těchto zvratech změnil vztah Čechů a Slováků k základním pilířům režimu („vztah

k reálnému socialismu a vztah k Sovětskému svazu“), což již nebylo možné „napravit“ propagandou. (Lederer, 1981)

Stejně jako únor, i srpen Lederer zpracoval do deníkového záznamu, v němž vylíčil, co v osudný den dělal a jaké si poznamenal myšlenky. „Těžko si v této chvíli představit, jaké morální důsledky může mít II. Mnichov během 30 let,“ uvedl jeden ze záznamů. „Od té noci jsme všichni začínali nový život.“ (Lederer, 1982)

5.2.2 Církev

Možná překvapivě se Lederer věnoval tématu církve (*Několik okamžiků, které zůstanou do konce život, Kam směřuje církevní politika Prahy?*). V prvním zmíněném článku se Lederer nevěnuje tématu explicitně. Jeho hlavní myšlenkou totiž bylo představit významná setkání, která ho v životě ovlivnila, jak už ostatně napovídá název *Několik okamžiků, které zůstanou do konce života*. Mezi takové okamžiky Lederer zařadil mimo jiné setkání s papežem Janem Pavlem II. na Svatopetrském náměstí ve Vatikánu. Lederer vylíčil své dojmy a pocity z tohoto setkání a z krátkého osobního rozhovoru, který se svatým otcem vedl. Byl to pro něj mimořádný duchovní a emocionální zážitek. Takový, jaký má podle něj hluboký význam a ukazuje sílu víry a duchovních vůdců v životech lidí. Vyjádřil rovněž obdiv k Janu Pavlu II. jako k člověku. „Je to prostě jedinečná osobnost se zvláštní vnitřní silou, která z něho vyzařuje v každé chvíli. Když s ním mluvíte, máte pocit, že na světě pro něho neexistuje nikdo jiný než vy, tak je na vás soustředěn.“ (Lederer, 1982)

Druhý zmíněný článek není psán přímo pro Národní politiku. List ho otiskl s dodatkem: *výňatek z referátu na sympoziu o situaci církve v dnešním Československu, které ve spolupráci s Ackermann-Gemeinde uspořádala ve dnech 12. -13. března 1983 katolická akademie*. (Lederer, 1983) Text vyšel v plném rozsahu v exilovém periodiku *Studie*, což byla revue Křesťanské akademie, jejíž obsah tvořily zejména filozofické úvahy, eseje a vědecké práce, a to především zaměřené na křesťanství. (Orság, 2016, s. 41)

Lederer v tomto referátu uvedl, že komunistické hnutí v Československu trpělo od počátku dvěma zásadními „nedomyšlenostmi“ – nedoceneným významem zemědělství a nepochopením role náboženství v životě lidí. Tyto „nedomyšlenosti“ měly za následek jak hospodářské problémy, tak duchovní prázdnotu. Popsal, jak komunisté vnímali náboženství jako „opium lidu“ a jak byli odhodláni bojovat proti náboženským institucím a víře jako takové. Těmto tlakům však církev podle něj zvládla odolat: „Můžeme tedy říct, že církevní politika komunistické strany byla sice úspěšná v demolování církví, zejména církve katolické, ale v podstatě je její církevní politika bezperspektivní. Svého strategického cíle nemůže nikdy

dosáhnout. Nepodaří se jí vyrvat z duší lidí náboženskou víru ani zničit církev, protože ta je v nejhrošším schopna přežit i v podzemí.“ (Lederer, 1983) Křesťanské víře a potažmo i církvi Lederer přikládal velký význam. Považoval ji za duchovní základnu národů a v textu uvedl, že je její zachování „existenční otázkou českého a slovenského národa.“ (Lederer, 1983)

5.3 Magazín

Časopis Magazín vycházel ve Švýcarském Curychu jako měsíčník, od roku 1977 převážně po dvou měsících. „V roce 1978 vyšlo sedm čísel (číslo 3 má charakter mimořádného čtyřstránkového vydání), v roce 1979 celkem dvanáct čísel v sedmi sešitech, od roku 1980 po šesti číslech.“ (Formanová, 1999, s. 232) Bližší charakteristiku časopisu lze získat díky jeho podtitulům. Původní *Měsíčník pro Čechy a Slováky v exilu* prozrazoval, komu byl časopis určen. Pozdějšími podtituly časopis zase demonstroval své cíle: *Informativní, poučný a zábavný exilový měsíčník* a *Literárně zábavný časopis s náručí humoru, satiry a informací*. Prvního vydání se titul dočkal v říjnu roku 1972.

Magazín vydával původně Jiří Popper ve svém nakladatelství PVZ (Popper Verlag Zürich). Na chodu časopisu se ovšem podílelo více lidí (např. Viktor Hanuš, Jaroslav Špička a Ladislav Vondrášek), proto je od pátého čísla místo Poppera uváděn Kolektiv Magazín. Na pozici šéfredaktora pracovali Miroslav Vysočina, Miroslav Fišer a Vladimír Škutina, z jehož iniciativy začal později vycházet časopis Reportér. Zaniklý Magazín se stal na krátkou dobu jeho přílohou. (Formanová, 1999, s. 430-432)

Spolupráci s Magazínem navázal Lederer v podstatě ihned po emigraci. Ještě předtím v roce 1979 otiskl curyšský měsíčník ukázkou z Ledererovy knihy *České rozhovory*, konkrétně rozhovor s dramatikem Josefem Topolem. První vlastní tvorbu pro časopis, která celkově čítá sedm článků, představoval možná paradoxně nekrolog. Kdo jiný by však měl ztvárnit vzpomínku na Jana Wericha než právě Lederer, který o něm a o jeho autorské dvojici s Jiřím Voskocem napsal rovnou celou knihu. Lederer ve vzpomínce na legendárního herce a dramatika velmi něžně a citlivě popsal chvíle, kdy se s ním naposledy setkal. „Patřil na mne pátravě a vydechoval.... já ho znám, já ho znám... zase chvíli mlčel, vzpomínal, přemýšlel... jak já ho znám'.... a pořád si nemohl vzpomenout. Dlouhá doba zapůsobila na nás oba. Najednou se mu rozzářily oči a rozevřel náruč a objali jsme se. Tak už ses vrátil, řekl. Hned mě posadil vedle sebe. Hladil mi ruku, já mu taky hladil ruku.“ (Lederer, 1980)

Jeho další tvorba pro Magazín byla velmi tematicky rozmanitá. Jako první a zároveň nejobsáhlejší skupinu lze identifikovat texty zabývající se problematikou demokracie. Druhá

skupina zahrnuje texty s tematikou marxismu. Zvláštní samostatnou kategorií pak tvoří esej *O kritice vlastního národa*.

Tabulka 7 – Ledererovy články pro Magazín

Rok vydání	Ročník	Číslo	Název článku
1982	11	5/6	O naději
		5/6	O kritice vlastního národa
1983	12	1	Emocionální slovo
		2	Ohromující dědictví
		3	Demokracie a dvě anti
		5/6	Pacifisté proti míru

5.3.1 Demokracie a její hrozby

V rámci Ledererovy publikační činnosti pro Magazín se téma demokracie objevuje ve třech příspěvcích. Prvním z nich je komentář s názvem *O naději*, který apeluje na veřejnost, aby se aktivně angažovala v boji za demokratické principy. Další článek, *Demokracie a dvě anti*, prezentuje tezi, podle které demokracie přežije pouze tehdy, pokud bude antikomunistická. Třetím příspěvkem je text *Pacifisté proti míru*, ve kterém Lederer upozorňuje na hrozbu pacifismu.

První komentář akcentuje potřebu naděje, která Čechům podle Lederera při mnoha událostech v historii chyběla, ať už to bylo při mnichovské dohodě v roce 1938 nebo při invazi vojsk Varšavské smlouvy do Československa v srpnu 1968. Lederer zmínil, že tyto dvě události naší historie hluboce ovlivnily českou společnost – vedly k uzavření se lidí do sebe a k výraznému poklesu jejich aktivity, vyvolaly v nich apatii a bezmoc. Klíčovou myšlenkou článku je, že naděje nezávisí na vnějších událostech nebo okolnostech, ale musí být hledána a pěstována vnitřně (podobnou myšlenku o tzv. „falešném optimismu“ rozvíjel i v textu *Jaký vlastně optimismus*, který napsal pro časopis *Obrysy*, viz str. 46). Lederer zdůraznil, že čekání na zánik sovětské moci jako zdroje naděje je nesprávné a že naděje musí pramenit z individuálního úsilí a sebereflexe. Vyzval čtenáře k aktivnímu hledání naděje a k tomu, aby jednotlivci přijali osobní odpovědnost za své činy a za obranu svých hodnot a ideálů. Poukázal na důležitost malých smysluplných činů a odmítání pasivity. (Lederer, 1982)

Další dva texty se zabývají tím, co demokracii ohrožuje. V článku *Demokracie a dvě anti* se Lederer zabývá jakousi paralelou mezi antikomunismem a antifašismem. Celý text reaguje na knižní rozhovor *Antikomunismus na východě a západě*, jenž vedl německý spisovatel Heinrich Vormweg s německým spisovatelem Heinrichem Bollem a ruským germanistou a publicistou Lvem Kopelevem. Lederer ve svém textu interpretuje jednu z myšlenek v knize –

podle dotazovaných se totiž z komunismu „učinil strašák“, a vlastně i v Sovětském svazu možná namísto komunismu vládne spíše antikomunismus. „Připomínám tuto stránku jedné německé knížky proto, jak je možno nevhodně volenými slovy zatemňovat obraz skutečnosti, jak slova nám mohou svázat ruce a zavřít oči,“ vysvětlil Lederer. (Lederer, 1983) Namítnul, že přestože jsou komunismus a fašismus ideologicky a politicky protipóly, mají určité společné rysy, včetně elitářské povahy politických stran, odmítání parlamentní demokracie a expanzivního chování. S těmito rysy pracuje i odborná literatura. Například podle C. J. Friedricha je možné označit jako totalitní režim jak ten komunistický, tak fašistický. Friedrich mezi společné znaky totalitního režimu zahrnul mimo jiné právě jedinou masovou politickou stranu a její absolutní monopol. (Říchová, 2006, s. 228-229)

Právě komunismus a fašismus vnímal Lederer jako dvě hlavní nebezpečí pro demokracii. Poukázal na historickou zkušenost Čechoslováků s oběma režimy, přičemž zdůraznil krutost a destruktivní dopady, které měly na společnost. „Na vlastní kůži jsme poznali, co je komunismus. Jaké je to ohrožení občanských a lidských práv, nezávislosti národů, svobody. Poznali jsme jej jako bezohledného totalitního ničitele demokracie. Je ze zásady antidemokratický. Stejně — i když s jinou terminologickou výzbrojí a mazanější taktikou — jako fašismus.“ (Lederer, 1983) V závěru textu argumentoval, že demokracie musí být antikomunistická, aby přežila. „Jinak sama sebe odzbrojí a zpacifikuje a nakonec se stane obětí bezohledného komunistického totalismu.“ (Lederer, 1983)

Text *Pacifisté proti míru* se zabývá, jak z názvu vyplývá, otázkou pacifismu. Lederer v něm poukázal na rozdíl mezi odmítači války a násilí ve východní a západní Evropě. Zdůraznil, že zatímco na Západě mají pacifisté volnost, u pacifistů v zemích východního bloku (v Československu reprezentovaných hnutím Charta 77) je situace diametrálně odlišná a je charakterizována pronásledováním a represí. Zároveň zkritizoval západní pacifisty za to, že jejich činnost, i když nezáměrně, podporovala agresory, a tím fakticky působila proti míru a posilovala pozici Kremlu. Lederer namítl, že iluze západních pacifistů zvyšují riziko války místo jejího zamezení – západní pacifisté nekriticky přijímali sovětskou propagandu a neuvědomovali si nebezpečí sovětské expanze a politiky. „Západním pacifistům, většině jejich organizací, chybí realistický pohled na dnešní svět, na cíle a politiku Sovětského svazu. Tím se zásadně liší od pacifistů sovětských a východoevropských, od těch pacifistů, kteří na své kůži poznali, co je to sovětský imperialismus, jež nelze zastavit dobrým slovem a dobrou vůlí.“ (Lederer, 1983) Lederer textem varoval před nebezpečím, které by hrozilo, pokud by exulanti z východních zemí přijali myšlenky západních pacifistů a zapomněli na svou

zkušenost s komunismem. To by podle něj vedlo k ohrožení demokratické budoucnosti jejich vlastních národů i míru v Evropě.

5.3.2 Marxismus

V eseji s názvem *Ochromující dědictví* Lederer rozebírá teorii a praxi marxismu. Lederer marxismus charakterizuje jako masové hnutí, které se v historickém kontextu 19. a počátku 20. století vyprofilovalo mezi lidmi žijícími v nedůstojných podmínkách, kteří hledali řešení své sociální a ekonomické situace. Atraktivita marxismu podle něj nebyla založena na komplexních ekonomických analýzách, ale na vizi budoucnosti bez nespravedlnosti a s rovnostářským rozdělením bohatství mezi všechny pracující, tedy s příchodem komunismu jako finální fáze historického vývoje.

Ledererova prezentace podstaty marxismu souhlasí i s tím, co o ní říká odborná literatura. Podle té se Marxova teorie stala „náboženstvím“ komunistů, které se pro ty, kteří v něj uvěřili, stalo programem sociální revoluce. Marx v kapitalismu „viděl vykořisťovatelský společenský řád, v němž je postavení dělnické třídy zoufalé a stále se zhoršuje. Věřil, že dělnická třída nakonec povstane proti svým vykořisťovatelům a revoluci smete kapitalismus jako takový.“ (Holman, 1999, s. 133)

Ochromující dědictví, jak text nazval, je podle Lederera právě Marxův pohled na dějiny jako na proces řízený nevyhnutelnými zákony, který směřuje ke komunismu jako k předem určenému cíli. Tento pohled Lederer zkritizoval. „Když je budoucnost určena, co zbývá pro obyčejného člověka, co může a má tento člověk dělat? Vlastně nic. Jen čekat. Čekat na tu budoucnost.“ Jakmile se člověk od tohoto ochromujícího dědictví oprostí, najde vnitřní osvobození.

Marxismu se Lederer dotýká i v textu *Emocionální slovo*. Poukázal v něm na to, že se marxismus-leninismus stal pro mnohé lidi z východní Evropy zastaralou ideologií, která již neodpovídá jejich skutečným potřebám a očekáváním. Celý text, který vyšel v prvním čísle roku 1983, je věnován pražskému jaru a jeho významu jak na národní, tak mezinárodní úrovni. Lederer však toto zamyšlení pojal poněkud netradičním způsobem – jako reflexi svého vystoupení na konferenci v Paříži v roce 1981, která se právě této historické události věnovala. Ve svém proslovu tehdy zkritizoval sovětský komunismus jako totalitní a imperialistický systém, jenž potlačuje základní lidská práva a svobody. Upozornil na hrozby, které tento režim představoval nejen pro občany východní Evropy, ale i v celosvětovém měřítku. Zaměřil se také na roli KSČ během pražského jara. Konstatoval, že i přes určité reformní tendence strana postrádala jasnou vizi a program vedoucí k reálné demokracii. Zkritizoval také absenci

efektivní síly, která by KSČ mohla motivovat k demokratizaci. Apeloval, že pouze organizovaná společnost může vyvinout dostatečný tlak na komunistickou vládu a vyžadovat od ní ústupky ve prospěch demokratizace a dodržování lidských práv.

5.3.3 O kritice vlastního národa

Esej *O kritice vlastního národa* Lederer zpracoval podobným způsobem jako článek *Jaký vlastně optimismus?*, který napsal pro *Obrys* (viz str. 46) – jako argumentaci na dva různé pohledy. V tomto případě napsal o dvou dopisech, které obdržel.

První dopis, z Německa, poukazuje na tzv. „emigranty dvojí tváře“, kteří zřejmě zapomínají na své původní ideály a žijí život s dvojitým pasem, což vyvolává otázky o autentičnosti a integritě emigrantské komunity. Druhý dopis, zaslaný z Londýna, přináší ještě kritičtější úhel pohledu, tentokrát směřující k českému národnímu charakteru jako takovému. Dopis vyjadřuje skepsi ohledně možnosti pomoci českému národu zvenčí a zmiňuje problémy jako je národní pesimismus a korupce, které jsou dle jeho autora hluboce zakořeněné v české společnosti. „Na jedné straně o naši generaci jako o džungli a na druhé straně o našem národě jako o národě nebezpečném světu. V hodnocení těchto dvou dopisů vycházíme všichni velmi špatně — my doma i my v exilu,“ shrnul Lederer zamýšlejíc se nad tím, jak oba dopisy kritizují jak emigranty, tak český národ jako celek. (Lederer, 1982) Přestože jsou slova obou dopisů poměrně tvrdá, Lederer je uznává jako spravedlivá a pravdivá. Zamýšlí se o potřebě sebekritiky a sebezpytování uvnitř národa.

V další části textu přechází k obraně českého národa pomocí příkladů historických osobností, které přispěly k posílení „národního ducha“ a kultury. Zařadil mezi ně například spisovatele Karla Havlíčka Borovského, Boženu Němcovou, Václava Havla, dokonce i svého přítele novináře Jiřího Rumla a jeho syna Jana. V kontextu těchto příkladů zdůraznil, že i jednotlivci mohou mít významný dopad na národní identitu a morálku. Sílu a moc jednotlivce Lederer zmiňoval ve své publicistické práci mnohokrát – například i v další práci pro *Magazín* v článku *O naději* (viz str. 39).

5.4 Obrys

Čtvrtletník *Obrys*, věnovaný zejména nezávislé české a slovenské kultuře, vydával a redigoval publicista, redaktor a básník Daniel Stroj ve svém nakladatelství *Poezie mimo domov* v Mnichově mezi lety 1981 a 1990. Strojovým cílem bylo demonstrovat čtenářům, že česká kultura je nedělitelná. Zastával názor, že československou kulturu je třeba vymanit z neustálého rozštěpování na tři části – na oficiálně vydávanou v Československu, samizdatovou a exilovou

– a začít kulturu pojímat komplexně. (Čulík, 1991) „Věříme, že svým posláním vyplní určitou mezeru v přehršli českých tiskovin, již v zahraničí vydávaných. Chceme se věnovat výhradně české kultuře a vycházíme z názoru, že česká kultura je nerozdělitelná; je jenom jedna, i když současným vývinem rozložená do tří vrstev, jen zdánlivě na sebe nenavazujících.” (Stož, 1981) Od jiných kulturních exilových časopisů se také odlišoval tím, že jako jediný poskytoval prostor výtvarnému umění a slovenské kultuře.

Obsah čtvrtletníku byl tvořen především literární tvorbou (Bohumil Hrabal, Jaroslav Foglar, Karel Kryl, Josef Škvorecký ad.), literární kritikou a esejistickou tvorbou (Ota Filip, Erazim Kohák, Vilém Hejl ad.) či publicistickými příspěvky (Jiří Lederer, Ján Mlynárik, Ivan Sviták, Milan Šimečka ad.). Některé byly psány přímo pro *Obrys*, část byla přejímána ze samizdatu (Václav Havel, Jindřich Chaloupecký, Eva Kantůrková, Milan Uhde, Ludvík Vaculík ad.). (Formanová, 1999, s. 161-162)

Ještě než začal Jiří Lederer do *Obrysu* přispívat, byl „předvojem“ jeho publicistických textů úryvek z knihy *Když se řekne Werich...*, který kulturní čtvrtletník otiskl ve třetím čísle 1. ročníku v září roku 1981. Pak s výjimkou jednoho článku jeho spolupráce na rok utichla. Teprve až v roce 1983 ji obnovil sérií textů na pokračování s názvem *Čtenářovo blábolení za mřížemi*. Šlo o poznámky především o literatuře a novinářině, které si sepisoval ve vězení a schovával mezi došlé dopisy. Lederer plánoval vydat je knižně, k tomu však nedošlo.

V rámci své spolupráce s *Obrysem* se Lederer rovněž vrátil k psaní o literatuře a k literární kritice. Jeho prvním literárním příspěvkem byl rozhovor s titulkem *Deset let nakladatelské činnosti INDEXU* publikovaný ve čtvrtém čísle 1. ročníku v roce 1981. Rozhovor se zakladatelem a zároveň šéfredaktorem INDEXU Adolfem Müllerem vedl Jiří Lederer u příležitosti desátého výročí založení kolínského vydavatelství. INDEX se postupem času etabloval mezi přední vydavatelství beletristických a společenskovedních děl posrpnového exilu. (Janoušek, 2007-2008, s. 147-148) Mezi jeho významné počiny patří i Ledererova kniha *Když se řekne Werich...*

Tabulka 8 – Ledererovy články pro Obrys

Rok vydání	Ročník	Číslo	Název článku
1981	1	4	Deset let nakladatelské činnosti indexu
1983	3	1	Jaký vlastně optimismus
		1	Čtenářovo blábolení za mřížemi
		2	Znalec české literatury z Krakova
		2	Čtenářovo blábolení za mřížemi
		3	Nová kritická revue v Československu
		3	Čtenářovo blábolení za mřížemi
		4	Nová polská revue
		4	Čtenářovo blábolení za mřížemi

5.4.1 Čtenářovo blábolení za mřížemi

Ledererovy poznámky z vězení vyšly v *Obrysu* na pokračování ve všech číslech 3. ročníku v roce 1983. V prvním díle série Lederer zdůraznil, jak moc ho v životě ovlivnila a formovala literatura. Uvedl příklady autorů a jejich děl, které na něj měly zásadní vliv. Mezi autory zmínil i Františka Halase. „Halas, to byl můj život, kdy se z mladíka těžce klubal muž — kdy tenhle proces začínal. Jeho verše do mne vstoupily jako všechny ty velké události — Mnichov, 15. březen, válka. A jsou ve mně navždy.“ (Lederer, 1983) Při té příležitosti se Lederer zamýšlí nad svými činy v minulosti – v padesátých letech totiž napsal do týdeníku *Svět práce* o přednášce českého marxistického literárního kritika Ladislava Štolla, během níž Šoll básníka kritizoval. „Zároveň Štoll postavil do jasného světla poesii Františka Halase, která byla nejsilněji prosycena nebezpečnými pocity – nevírou v člověka, pochybností o smyslu boje za krásnější život, a proto byla silnou brzdou rozvoje nové, radostné poesie, která má být posilou milionům budovatelů, kteří svým umem, rukama a nadšením mění život na zemi.“ (Lederer, 1951) Na tento čin prostřednictvím série v *Obrysu* reagoval: „Tak jsem napsal o svém básníkovi! O básníkovi, jehož verše se staly součástí mého já. Ne, jeho jsem nezradil, jemu jsem neublížil — sebe jsem opustil, sebe umazal.“ (Lederer, 1983) Uvědomil si, že odchýlení se od pravých přesvědčení má dlouhodobé důsledky. Poukázal však na to, jak se názory a politická přesvědčení mohou měnit a jak je důležité neztratit při těchto proměnách morální kompas. „Člověk by proto nikdy neměl opustit sebe, zradit své city a myšlenky, jinak se mu to dřív nebo později vrátí, vymstí.“ (Lederer, 1983)

I v dalším textu ze série „blábolení“ se Lederer zamýšlí nad tím, co jej v životě intelektuálně formovalo a jak. Základní myšlenkou je, že pouze skrze hluboké hledání v osobní historii může člověk objevit klíčové momenty a osobnosti, které ovlivnily jeho životní cestu.

Tuto myšlenku demonstruje na různých příkladech ze svého života. „Strýc Alois mne okouzloval od dětství. Měl ke mně pěkný vztah, rád mi vyprávěl příhody ze svého života — a když se na začátku války přistěhoval do Solnice, býval jsem u něho skoro denně. Půjčoval mi knihy, diskutoval se mnou o nich... Styk s ním ve mně umocňoval Havlíčkem probuzenou touhu po novinařině.“ (Lederer, 1983) V závěru článku znovu otvírá téma Jan Palach, a to v kontextu úvahy o Janu Husovi: „Říkáme si, nebo jsme si říkali: Husův národ. To je jedna z prázdných frází, kterých se používá u všech národů habaděj. Tak doopravdy byl toho jména hoden beze zbytku jeden člověk: Jan Palach. Pozoruhodné — taky nezanechal žádné myslitelské dílo, nebo básně. Nic podobného: pouze jeden jediný čin, jímž se vzepřel historii, moci, osudu, jak chcete. On svým činem chtěl vyburcovat vládu a občany.“ (Lederer, 1983)

Ve třetím textu ze série Lederer reflektoval význam dvacetiletí 1918-38 pro českou literaturu a kulturu. Poukázal na nedostatek literatury, která by se tímto obdobím nebývalého kulturního rozkvětu zabývala, a to jak z vědeckého hlediska, tak formou memoárů, což připsal politickému klimatu po roce 1948, které období první republiky nevykládalo objektivně. Apeloval na nutnost jejich vzniku: „Ale tak to zůstat nemůže. Je to přece jedinečný fenomén v dějinách naší kultury od obrození. Tak jedinečné a mimořádné vzepětí tvůrčích sil, až se dech zatajuje.“ (Lederer, 1983) Zároveň připomněl klíčové postavy tohoto období. Zařadil mezi ně například Jaroslava Haška, Karla Čapka, Vítězslava Nezvala nebo Jaroslava Seiferta.

Dále Lederer vyzdvihl význam samizdatové edice Petlice pro českou literaturu a kulturu během normalizace a nabádal k jejímu vědeckému prozkoumání. Samizdatovou edici Petlice založil v Praze v roce 1972 spisovatel Ludvík Vaculík. Dnes čítá celkem 391 vydaných titulů a řadí se mezi největší svého druhu. „Vydavatelskou činnost zaměřila na původní českou a slovenskou tvorbu. Zpočátku to byli autoři, jejichž díla v 60. letech oficiálně vycházela a po roce 1969 již nemohli veřejně publikovat.“ (Hanáková, 1997, s. 286) Mezi autory, jejichž díla v Petlici vyšla, patří například Bohumil Hrabal, Eva Kantůrková, Václav Havel, Ludvík Vaculík, Jaroslav Seifert nebo Ota Filip. (Hanáková, 1997, s. 286-296)

V posledním příspěvku své série se Lederer vrací k tématu vlivu umění na osobní vývoj a proces hledání identity. Úvodní část textu je věnována Ledererovým vzpomínkám na mládí a jeho fascinaci Osvobozeným divadlem. Představitelé divadla Voskovec a Werich, o nichž novinář později napsal monografii, se stali jeho idoly a měli zásadní vliv na jeho životní cestu. Dále Lederer rozebírá část textu z jejich písni, který zní „za pravdu život dám“. Zamýšlí se nad jeho významem v různých životních situacích a zabývá se otázkou, zda jsou lidé, a to včetně Voskovce a Wericha, schopni žít podle tohoto ideálu, i když se dostanou do obtížných a nebezpečných situací.

Závěrem Lederer popsal, jak mu čtení a psaní za mřížemi ruzyňské věznice poskytlo útěchu, společnost a pocit svobody. „Tato společnost mi poskytla osvobození od zužujících úzkostí a depresí, uvolnila mé nitro, zbavovala mě pokořujících pocitů byl jsem volný, svobodný — nad těmi, kteří mě zotročovali. To byl proces, který způsobil, že jsem volný dřív, než opustím tyto prostory.“ (Lederer, 1983)

5.4.2 Návrat k literatuře

Zmíněný návrat k literárním recenzím zahájil Lederer textem *Znalec české literatury z Krakova*. Vyšel ve druhém čísle 3. ročníku. Volbou tématu novinář zkombinoval výborné znalosti o Polsku s velmi blízkým vztahem k této zemi. V první recenzi hodnotí překladové knihy polského bohemisty Jacka Balucha *Dřevo se listím odívá: Staročeská milostná poezie a Kritický jazyk F.X.Šaldy*.

U Polské literatury zůstal i v recenzi s názvem *Nová polská literární revue*, kterou připravil pro čtvrté číslo 3. ročníku. Vydání článku se už nedožil, text vyšel posmrtně v čísle, ve kterém zároveň vyšel i Ledererův nekrolog. V úvodu článku Lederer rozebírá polskou exilovou literární scénu a její vývoj. Na tento úvod navazuje informace, že se nyní objevila na polském exilovém trhu nová literární revue. Ta byla vydávána v Paříži pod názvem *Zeszyty literackie* (Literární sešity). Lederer pak pokračoval recenzí tohoto počínu. Hodnotí, že podobný časopis na exilovém trhu chyběl, a že dokazuje nerozdělitelnost kulturní tvorby bez ohledu na to, kde vzniká, zda doma či v exilu.

Nová literární revue vznikla v té době i v Československu, nesla název *Kritický sborník*. Ani tento samizdatový časopis neunikl Ledererově recenzi. Na paškál si ji vzal ve třetím čísle 3. ročníku. I v tomto případě začal rozborem stavu ediční neoficiální činnosti v zemi, která podle něj v té době v Československu „ztrácela dech“ a nebyla tak intenzivní, jak tomu bylo ve druhé polovině sedmdesátých let. „Jako by jí pod vlivem neustálých represí ubývalo sil.“ (Lederer, 1983) Ani situace kulturní žurnalistiky nebyla příliš valná. Komunisté ji na počátku sedmdesátých let v podstatě zlikvidovali, když Svazu československých spisovatelů nejprve zakázali vydávat periodika, a v roce 1970 i knihy. (Bednařík, 2019, s. 344) V novém *Kritickém sborníku* však Lederer viděl plamínek naděje. „Zdá se, jako by zahajoval novou etapu úsilí o duchovní záchranu naší společnosti,“ zhodnotil revue. (Lederer, 1983)

5.4.3 Jaký vlastně optimismus?

Mezi texty s literární tematikou, které Lederer zpracoval pro *Obrys*, se vymyká esej s názvem *Jaký vlastně optimismus?*, jenž otvíral první číslo 3. ročníku. Novinář v něm napsal

o tom, že mnozí lidé na západě, a to včetně politiků, podceňují hrozbu, kterou Sovětský svaz představuje pro západní společnost. Zmínil dva argumenty, kterých se dočkal v reakci na tento názor, přičemž je v textu prezentuje jako názory dvou různých kolegů. Jeden z nich měl tvrdit, že autor je zklamaný komunistou, zatímco druhý navrhoval, aby Lederer do svých postojů vnášel více optimismu, aby nevyvolával strach, ale šířil „optimistická poselství“. Novinář v textu podává protiargumenty.

Napsal, že se za „zklamaného komunistu“ rozhodně nepovažuje. Rozebral své osobní zkušenosti s režimem, a to včetně rozhodnutí spolupracovat s exilem a vyloučení z KSČ. „Nevím přesně, zda jsem kdy vůbec byl věřícím komunistou, ale vím, že jím nejsem již dlouhá léta. A nejsem-li dlouhá léta komunistou, nemohu být komunistou zklamaným.“ (Lederer, 1983)

Lederer rovněž odmítl falešný optimismus. Místo toho mluví o „optimismus činu“ a vyzývá k aktivní účasti jednotlivců v boji za lepší budoucnost. Zdůraznil, že osvobození od komunistického režimu vyžaduje společné úsilí utlačovaných národů a hledání cest k vzájemné spolupráci a solidaritě mezi nimi. „Poznávat se, zbavovat se nacionálního omezení, hledat, co nás spojuje a co můžeme, byť v malém, podnikat společně. A to platí doma a stejně tak v exilu.“ (Lederer, 1983)

5.5 Reportér

Přechod z formátu Magazínu na Reportéra, o kterém byla řeč výše, představoval pro český exilový tisk významnou proměnu. Motivovala ji řada okolností, včetně politického nátlaku, jenž donutil iniciátory vzniku časopisu včetně Jiřího Lederera uprchnout do exilu. První náznaky této transformace byly zřejmé roku 1983, kdy dvojčíslo Magazínu obálkou odkazovalo na pražského Reportéra, který vycházel v šedesátých letech. Už to mohlo být chápáno jako snaha připravit čtenářstvo na nadcházející změnu formátu. Magazín s přerodem v Reportéra nezanikl úplně, ale byl včleněn do literárně-zábavní rubriky nového časopisu. Hlavním iniciátorem „znovuzrození“ byl Vladimír Škutina, který se vedení Magazínu ujal v roce 1979. Postupně se k němu přidali Jiří Hochman, Vladimír Nepraš a Jiří Lederer. (Orság, 2016, s. 206-207)

Časopis vycházel jednou za dva měsíce, stejně jako Magazín ve švýcarském Curychu. První číslo vyšlo v roce 1984. Autoři neupozorňovali na to, že se jedná o nový titul, naopak zachovali původní číslování, stejného vydavatele a některé inzerenty. Nový časopis byl zahájen rubrikou *Dopisy*, což byl pokus o zvýšení interaktivity a rozšíření názorového spektra časopisu. (Orság, 2016, s. 206-207)

Magazín ale nebylo jediné periodikum, na které exilový Reportér navazoval. Ne tak nápadně také odkazoval na pražského Reportéra, ve kterém dříve mimo jiné Lederer působil. Exilový Reportér připomínal tuzemského především grafickou úpravou a obálkou. (Orság, 2016, s. 208)

Exilový časopis neměl jasnou programovou nebo politickou linii, což se projevovalo v publikování příspěvků autorů s různými ideologickými pozicemi, „byť převážně těch, kteří vrchol svého veřejného angažmá zažívali během postupující politické liberalizace v šedesátých letech v Československu.“ (Orság, 2016, s. 209) Představoval platformu pro širokou škálu názorů a přispěl ke vzniku otevřené diskuse na důležitá a kontroverzní témata, jako je československá historie, vztahy mezi různými generacemi exilu nebo koncepty exilu a emigrace.

Do Reportéra přispívali mimo jiné Přemysl Barák, Jan Beneš, Jan Drábek, Ota Filip, Ela Ledererová, Luděk Pachman, Jožka Pejskar, Ivan Sviták, Ota Ulč nebo Václav Výtvar. (Formanová, 1999, s. 237-238)

Jiří Lederer se vydání časopisu nedožil, zemřel těsně před ním. „Jen aby ten náš časopis měl aspoň tak šťastný odpich, jako třeba Listy. A víš, že mezi Listy a Svědectvím je dost velká proluka, nejen ideová, i řemeslně-žurnalistická, kterou by ten náš Reportér mohl zaplnit? Tak se těším,“ citoval historik a chartista Ján Mlynárik Ledererovy představy o novém listu. (Mlynárik, 1984) Jeho spoluzakladatelé diskutovali o tom, zda vůbec pokračovat – bez člověka, který stál za vznikem Reportéra, měl být jeho hlavní tvář a hlavním přispěvovatelem. Nakonec se rozhodli, že časopis přesto uvedou. „Ten Reportér, který v lednu vyjde, bude, Jiří, Tvůj. Bude to Reportér Jiřího Lederera. A prosím – neprotestuj!“ napsal v nekrologu Magazínu Vladimír Škutina. (Škutina, 1983) Jako poctu svému zakladateli otiskl Reportér jeho dva texty v prvním vydání.

Tabulka 9 – Ledererovy články pro Reportér

Rok vydání	Ročník	Číslo	Název článku
1984	1	1	Jaký exil?
			Zpráva o životě, činu a smrti českého studenta

5.5.1 Jaký exil?

Prvním takovým je esej s názvem *Jaký exil*. Zabývá se tématem exilu, jeho smyslem a významem, a zdůrazňuje rozdíly mezi exily během a po druhé světové válce a soudobou situací, kterou Lederer pojmenoval jako „třetí exil“. V textu namítl, že zatímco exily během

první a druhé světové války byly součástí válečného úsilí a exulanti stáli na straně vítězů, pouťorový exil je odlišný. Novinář pracuje s myšlenkou, že exil nabývá smyslu pouze tehdy, pokud má politické cíle a bojuje za svobodu a demokracii. Podstatná je osobní účast na tomto boji, i když vítězství nemusí být zaručeno. Zdůrazňuje význam aktivního zájmu o osud domoviny, jak koneckonců často apeloval i v dalších svých textech pro jiná periodika, namátkou v textu *Jaký vlastně optimismus* (Obrys) nebo *O naději* (Magazín).

Lederer zároveň poukázal na nebezpečí, které podle něj představovaly návraty emigrantů do ČSSR, a na postupnou adaptaci těchto osob na podmínky původního režimu, což prý mohlo vést k oslabení exilového postavení a ideálů. „Ačkoli žijí ve světě, do něhož utekli, přizpůsobují se potřebám světa, z něhož utekli. Bojí se odebírat exilové politické časopisy, bojí se chodit na exilové podniky, bojí se setkání se známějšími exilovými osobnostmi: dělají všechno, aby si v Praze nepokazili kádrový profil.“ (Lederer, 1984)

Novinář řeší dilema, jak se má exil postavit k bývalým komunistům, kteří rovněž emigrovali na západ. Zařadil mezi ně i sebe, ačkoliv podotkl, že už z Československa spolupracoval s Tigridovým Svědectvím a se Svobodnou Evropou. Zdůraznil, že takové bývalí straníci by měli „zlou minulost“ překonat pokorou a sebereflexí.

Lederer zároveň vyzdvihl význam spojenectví Evropy se Spojenými státy americkými, přičemž zmínil odkaz prezidenta Tomáše Garrigue Masaryka, jenž upozorňoval na to, že je Amerika rozhodující silou demokratického západu. „Je to země přímo nabitá problémy, země dravá a mnohdy bezohledná, ale rozhodně demokratická. A pro osud demokracie na světě síla nejvýznamnější,“ napsal Lederer s tím, že veškeré „antiamerické organizace“ a síly je nutné odmítat. (Lederer, 1984)

5.5.2 Zprava o životě, činu a smrti českého studenta

V druhém textu se vrátil k tématu, které ho v životě provázelo několikrát. Jedná se o příběh Jana Palacha, studenta Filozofické fakulty, který se upálil na protest proti potlačování svobod a pasivnímu přístupu veřejnosti v lednu roku 1969. Lederer o Palachovi, jak už bylo řečeno výše, napsal celou publikaci. Krátce po činu publikoval o studentovi v pražském Reportérovi dva úvodníky. Téma však zpracovával i ve své pozdější publicistické práci, jako tomu bylo, možná symbolicky, právě v případě Reportéra exilového. V textu pojmenovaném obdobně jako kniha, *Zprava o životě, činu a smrti českého studenta*, navázal na jakousi analogii mezi Palachem a mistrem Janem Husem, kterou nastínil už ve Čtenářově blábolení v Obrysu (viz str. 44). „Vzdalujeme se chvíli, kdy Jan přikročil k realizování svého rozhodnutí. K té chvíli se budeme vracet stále. Za deset let, za padesát, za sto. Jako se dodnes vracíme k rozhodnutí

Jana Husa, který zůstal věrný svým myšlenkám a který odmítl odvolat — navzdory radám blízkých i mocných.“ (Lederer, 1984)

I když významné „Jany“ české historie dělí staletí, Lederer v textu naznačuje, že se oba řídili stejnými mravními principy, odvahou a také tím, že se stali obětí za vyšší ideály. Narozdíl od Husa však Palacha „nikdo nevolal“. Jan Palach se podle Lederera rozhodl pro tak radikální čin v reakci na apatii a rezignaci české společnosti. Jeho čin byl motivován obavou o budoucnost svobodné demokratické společnosti. Nikoliv jako výzva k násilí, ale jako apel na společnost a její politické zastoupení, aby jednaly v zájmu demokracie. Palachův čin dle Lederera představuje vrcholný projev osobní zodpovědnosti a aktivismu. Ukázal, že i „řadový člověk“ může mít obrovský vliv, pokud se odhodlá k činu.

Studentův příběh Lederer považoval za důležitý impuls pro budoucí generace. „A možná toto poselství jednou odehraje v jeho národě významnou roli jako injekce pro buzení ze spánku, do něhož jeho země, proměněná v totalitní hřbitov, upadla.“ (Lederer, 1984) A nespletl se. V lednu roku 1989, při příležitosti výročí úmrtí Jana Palacha, došlo v Praze k sérii demonstrací, které trvaly několik dnů. I tyto události postupně přispěly k posílení a rozvoji opozičních sil, jejichž dynamický růst nakonec vyústil v sametovou revoluci, která způsobila pád komunistického režimu. (Tůma, 2018, s. 2242-2244) Konečně se tak zhmotnilo to, o čem Jiří Lederer dlouhá léta snil – vznikla demokratická společnost, která zachovává všechny občanské svobody a lidská práva, především to na svobodný projev.

Závěr

Jiří Lederer se nesmazatelně zapsal do historie jako významná osobnost české mediální scény 20. století, jejíž odhodlání, neústupnost a neochvějná víra v lepší budoucnost výrazně přispěly k přerodu totalitního Československa v otevřenou svobodnou demokratickou společnost. Svou exilovou publicistickou tvorbou nejenomže vybízel k neúnavnému boji za tyto hodnoty, ale zdůrazňoval i význam každého sebemenšího činu v tomto zápase – v souvislosti s tím často odkazoval na Jana Palacha. I zdánlivě malý čin může vést k velkým věcem, přesně tím se Lederer řídil ve svém životě i ve své tvorbě. Na těchto osobních činech lze vylíčit jeho přínos pro návrat demokracie – od podpisu Charty 77 až po texty, ve kterých neustále apeloval na to, aby českoslovenští občané revoltu proti komunistické nadvládě nevzdávali, protože jedině společnými silami ji dokážou porazit. Všechny tyto statečné skutky dělal Lederer s úspěchem. To potvrzuje i fakt, že ve straně vyvolávaly vlny nevole, což mu komunisté dávali velmi nevybíravými způsoby najevo, až ho nakonec donutili k emigraci. Jeho články totiž rezonovaly mezi čtenáři, ať už v exilu nebo u domácího publika, a vzbuzovaly silný ohlas. Proto je třeba tohoto velkého „muže, který tu byl“, nenechat upadnout v zapomnění, ale udržovat jeho nadčasové myšlenky, touhy a iluze živé.

Hlavním cílem této bakalářské práce bylo poskytnout ucelený přehled publicistické činnosti Jiřího Lederera v evropských exilových časopisech. Nejprve jsem jednotlivá periodika, s nimiž Lederer spolupracoval, pomocí odborné literatury identifikovala a charakterizovala. Byly jimi *České slovo*, *Národní politika*, *Magazín*, *Obrys* a *Reportér*. Také jsem popsala začátky těchto spoluprací a jejich průběh. Z archivů listů jsem poté shromáždila veškeré Ledererovy články. Pro lepší přehlednost jsem ke každému periodiku vytvořila tabulku, kde jsou tyto články vypsány a chronologicky seřazeny.

U každého článku jsem na základě historicko-srovnávací analýzy identifikovala jeho hlavní téma, a podle tohoto kritéria jsem poté články sdružila do jednotlivých kategorií. Ledererova exilová tvorba však byla velmi tematicky různorodá, kvůli čemuž se toto rozřazení mnohdy stalo velkou výzvou. Pokud kategorizace nebyla možná, protože se články příliš tematicky lišily nebo se autor v článku věnoval více tématům najednou, přistupovala jsem k nim jednotlivě. Tematicky velmi pestrá byla Ledererova práce pro *Národní politiku*. V analýze práce pro tento list jsem akcentovala zejména téma církev, jelikož v jiných periodikách nebylo vůbec zastoupeno.

U jednotlivých kategorií bylo následně popsáno, jak Lederer k danému tématu v určitém periodiku přistupoval a jakým způsobem o něm psal. Ledererovy texty byly v rámci

historicko-srovnávací analýzy konfrontovány s dalšími zdroji odborné literatury pro získání komplexnějšího pohledu na jeho dílo.

Práce zároveň rozšiřuje poznatky, které o Ledererovi dosud v odborných publikacích vyšly. Jak již bylo několikrát zmíněno, například Jarmila Cysařová, která napsala monografii *Muž, který tu chybí*, akcentovala jeho práci pro Listy a Svědectví. Analýza práce pro jiná exilová periodika však dosud v literatuře chyběla. Avšak i v rámci těch, které tato práce analyzovala, je jeho dílo stejně významné a rozsáhlé. Odečteme-li články, které Lederer publikoval v Národní politice a Českém slově ještě před emigrací z Československa, vytvořil pro zkoumané exilové listy celkem 35 článků. Po šesti textech přispěl do Českého slova a Magazínu, dvanáct článků vyšlo pod jeho jménem v měsíčníku Národní politika, devět textů publikoval v Obrysu a dva texty mu vyšly posmrtně v Reportérovi.

V rámci své exilové publicistiky se Lederer soustředil na řadu témat. Nejčastěji se zaměřoval na kritiku komunistického režimu a jeho politiky, v souvislosti s tím také na význam demokracie a lidských práv. Dalším výrazným tématem byla reflexe osobního i národního osudu v podmínkách totalitní vlády. Rovněž poukazoval na nezastupitelnou roli literatury a umění v osobním i veřejném životě. Opakovaně zdůrazňoval nutnost aktivního zapojení jednotlivců do politického a společenského dění jakožto klíče k dosažení demokratické obnovy. Tato témata jsou společným jmenovatelem Ledererovy práce pro zmíněná periodika a prostupují celým jeho dílem.

Do časopisu České slovo přispíval ještě z Československa analytickými a kritickými komentáři zejména k politické situaci uvnitř státu. Podepisoval je pseudonymem Homo. Ve svých komentářích se věnoval především kritice komunistického režimu v Československu, jeho politiky a represím opozice ze strany KSČ. Na poslední jmenované téma Lederer navázal i ve své práci pro České slovo přímo z exilu. Dále ve svých textech pro České slovo představoval své vize dalšího směřování Československa.

V práci pro Národní politiku se Lederer nejvíce zabýval historií. Rozebíral především komunistický převrat v únoru 1948 a okupaci vojsk Varšavské smlouvy roku 1968. V politické publicistice se už oproti Českému slovu neorientoval pouze na vnitrostátní politiku, ale ve dvou případech pokryl i zahraniční témata – v roce 1983 napsal o soudobé situaci v Maďarsku a v Libanonu. Odchylku od obvyklých politických a historických témat tvoří téma církev.

Od politiky a historických témat neodbočil ani v Magazínu. Celkově však byla jeho tvorba pro časopis velmi tematicky rozmanitá. Jako první a zároveň nejrozsáhlejší skupinu lze identifikovat texty zabývající se problematikou demokracie. Druhá skupina zahrnuje texty s tematikou marxismu. Také opět nabízel vize na směřování Československa a poukazoval na

sílu jednotlivce v boji za demokracii a svobodu. To je myšlenka, kterou ve svých textech zdůraznil mnohokrát.

Dalo by se říci, že z jeho exilového publicistického repertoáru tematicky nejvíc vyčnívá práce pro *Obrys*, což už se z charakteru časopisu jeví jako logické – věnoval se totiž především nezávislé české a slovenské kultuře. Proto se Lederer v rámci své spolupráce s *Obrysem* vrátil k psaní o literatuře a k literární kritice, kterou se zabýval ještě během svého působení v Československu. I při psaní o kultuře se však dotýkal historie a opět akcentoval význam jednotlivce na „chod dějin“.

Svou publicistickou činnost už Lederer nestihl rozšířit o práci pro nový *Reportér*, za jehož vznikem sám stál a přál si, aby časopis zaplnil mezeru, která vznikla mezi *Listy* a *Svědectvím*, ať už po stránce ideové, tak řemeslně-žurnalistické. Jako poctu svému zakladateli však *Reportér* otiskl Ledererovy dva texty v prvním vydání. Ty opět na historických tématech demonstrují sílu jednotlivce a rovněž nabízejí vizi směřování Československa.

Ledererův boj za demokracii, lidská práva a svobodu slova zprostředkovaný skrze jeho exilovou publicistickou tvorbu je nejenom svědectvím o odhodlání a osobní odvaze, ale zároveň by měl být inspirací pro současné i budoucí generace. Tato práce proto připomíná nejenom tohoto významného publicistu, ale i hodnoty, za které se pral, protože jsou i dnes nezbytné pro zachování otevřené a svobodné demokratické společnosti.

Použitá literatura a prameny

- BEDNAŘÍK, Petr, Jan JIRÁK a Barbara KÖPPLOVÁ, 2019. *Dějiny českých médií: od počátku do současnosti*. 2., upravené a doplněné vydání. Praha: Grada. ISBN 978-80-271-0553-3.
- CACCAMO, Francesco, 2008. *Jiří Pelikán a jeho cesta socialismem 20. století*. Brno: Doplněk. ISBN 978-80-7239-226-1.
- CYSAŘOVÁ, Jarmila, 2006. *Muž, který tu chybí: (český novinář Jiří Lederer 1922-1983)*. 1. vyd. Praha: Radioservis. ISBN 80-86212-50-5.
- ČULÍK, Jan, 1991. Loučíme se s dvěma tituly nepokleslé žurnalistiky. *Pól*. **2**(1), 13.
- FORMANOVÁ, Lucie, Jiří GRUNTORÁD a Michal PŘIBÁŇ, 1999. *Exilová periodika: katalog periodik českého a slovenského exilu a krajských tisků vydávaných po roce 1945*. Vyd. 1. Praha: Ježek. ISBN 80-85996-24-3.
- HANÁKOVÁ, Jitka, 1997. *Edice českého samizdatu 1972-1991*. 1. vyd. Praha: Národní knihovna České republiky. ISBN 80-7050-283-5.
- HOLMAN, Robert, 1999. *Dějiny ekonomického myšlení*. Vyd. 1. Praha: C.H. Beck. Beckovy ekonomické učebnice. ISBN 80-7179-238-1.
- HOMO, 1974. Nejlepší zbraň ?. *Listy* [online]. **4**(3), 28-29 [cit. 2024-04-10].
- HOMO, 1975. V Praze po Helsinkách. *České slovo* [online]. **21**(10), 1-2 [cit. 2024-03-09].
- HOMO, 1976. Československo po Helsinkách - a před čím?. *Národní politika* [online]. **8**(4), 1-2 [cit. 2024-03-09].
- HOMO, 1977. Lavina k nezadržení. *Národní politika* [online]. Mnichov, **9**(11), 1-2 [cit. 2024-03-03].
- JANOUSEK, Pavel a Petr ČORNEJ, ed., 2007-2008. *Dějiny české literatury 1945-1989: IV. 1969 - 1989*. Vyd. 1. Praha: Academia. ISBN 978-80-200-1631-7.
- KONČELÍK, Jakub, Pavel VEČEŘA a Petr ORSÁG, 2010. *Dějiny českých médií 20. století*. 1. vyd. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-698-8.
- KOSATÍK, Pavel, 2013. *Tigris, poprvé: průvodce osudem inteligentního muže ve dvacátém století*. Praha: Mladá fronta. ISBN 978-80-204-2026-8.
- LEDERER, Jiří, 1982. O kritice vlastního národa. *Magazín* [online]. **11**(56), 23-25 [cit. 2024-03-02].
- LEDERER, Jiří, 1951. Jen dál, naši spisovatelé. *Svět práce* [online]. (1), 10 [cit. 2024-02-25]. ISSN 0139-6757.
- LEDERER, Jiří, 1968. Polsko těchto týdnů. *Literární listy* [online]. Praha: Svaz československých spisovatelů, **1**(11), 13 [cit. 2024-02-19]. ISSN 1803-0734.
- LEDERER, Jiří, 1968. Polsko těchto týdnů. *Literární listy* [online]. Praha: Svaz československých spisovatelů, **1**(12), 11 [cit. 2024-02-19]. ISSN 1803-0734.

- LEDERER, Jiří, 1974. Dopis z bahna. *České slovo* [online]. Mnichov, **20**(4), 7 [cit. 2024-02-20].
- LEDERER, Jiří, 1979. *České rozhovory*. 1. vyd. Köln: Index.
- LEDERER, Jiří, 1980. Proč jsem musel opustit svou rodnou zemi. *České slovo* [online]. **26**(10), 5 [cit. 2024-02-24].
- LEDERER, Jiří, 1980. Poslední setkání s Janem Werichem. *Magazín* [online]. **9**(6), 5-7 [cit. 2024-03-01].
- LEDERER, Jiří, 1981. Nás neumlčí. *České slovo* [online]. **27**(78), 3-4 [cit. 2024-02-25].
Dostupné z: https://scriptum.cz/soubory/scriptum/ceske-slovo/ceske-slovo_1981_07-08_ocr.pdf
- LEDERER, Jiří, 1981. Jen my si můžeme pomoci. *České slovo* [online]. **27**(2), 14 [cit. 2024-02-25].
- LEDERER, Jiří, 1981. Historická zkušenost. *Národní politika* [online]. **13**(5), 1-2 [cit. 2024-03-09].
- LEDERER, Jiří, 1982. O osudech našeho státu. *České slovo* [online]. **28**(10), 1-2 [cit. 2024-02-25].
- LEDERER, Jiří, 1982. O naději. *Magazín* [online]. **11**(56), 21-23 [cit. 2024-03-01].
- LEDERER, Jiří, 1982. Několik okamžiků, které zůstanou do konce života. *Národní politika* [online]. **14**(10), 9 [cit. 2024-03-09].
- LEDERER, Jiří, 1982. Všechno je od oné noci jiné.... *Národní politika* [online]. **14**(9), 1-2 [cit. 2024-03-09].
- LEDERER, Jiří, 1982. *Svědectví Pavla Tigrida*. 1. vydání. Mnichov: Opus bonum.
- LEDERER, Jiří, 1983. Čtenářovo blábolení za mřížemi. *Obrys* [online]. **3**(1), 5-6 [cit. 2024-02-25].
- LEDERER, Jiří, 1983. Čtenářovo blábolení za mřížemi. *Obrys* [online]. **1983**(02), 5-7 [cit. 2024-02-25].
- LEDERER, Jiří, 1983. Čtenářovo blábolení za mřížemi. *Obrys* [online]. **3**(3), 6-7 [cit. 2024-02-25].
- LEDERER, Jiří, 1983. Čtenářovo blábolení za mřížemi. *Obrys* [online]. **3**(4), 5-6 [cit. 2024-02-25].
- LEDERER, Jiří, 1983. Jaký vlastně optimismus?. *Obrys* [online]. **3**(1), 1-2 [cit. 2024-02-28].
Dostupné z: https://scriptum.cz/soubory/scriptum/%5Bnode%5D/obrys_1983_01_ocr.pdf
- LEDERER, Jiří, 1983. Nová kritická revue v Československu. *Obrys* [online]. **3**(3), 18-19 [cit. 2024-02-29].
- LEDERER, Jiří, 1983. Pacifisté proti míru?. *Magazín* [online]. **12**(56), 5-7 [cit. 2024-03-02].

- LEDERER, Jiří, 1983. Demokracie a dvě anti. *Magazín* [online]. Curych, **12**(34), 2-4 [cit. 2024-03-01].
- LEDERER, Jiří, 1983. Kam směřuje církevní politika Prahy?. *Národní politika* [online]. **15**(4), 4 [cit. 2024-03-09].
- LEDERER, Jiří, 1984. *Touhy a iluze: (vzpomínání do srpna 1968)*. Toronto: Sixty-Eight Publishers, Corp. ISBN 0-88781-135-3.
- LEDERER, Jiří, 1984. Jaký exil?. *Reportér* [online]. **1**(1), 7 [cit. 2024-02-29].
- LEDERER, Jiří, 1984. Zpráva o životě, činu a smrti českého studenta. *Reportér* [online]. **1**(1), 7-8 [cit. 2024-02-29].
- LEDERER, Jiří, 1988. *Touhy a iluze II*. Toronto: Sixty-Eight Publishers. ISBN 0-88781-181-7.
- LEDERER, Jiří, 1990. *Jan Palach: zpráva o životě, činu a smrti českého studenta*. 1. vyd. Praha: Novinář. ISBN 80-7077-408-8.
- LEDEREROVÁ, Ela, 1984. Poslední láska. *Reportér* [online]. **1**(1), 6 [cit. 2024-02-22]. Dostupné z: https://scriptum.cz/soubory/scriptum/polygon-reporter/reporter_1984_01_ocr.pdf
- LOEWY, Jiří, 1991. Loučíme se s dvěma tituly nepokleslé žurnalistiky. *Pól*. **2**(1), 13.
- MLYNÁRIK, Ján, 1984. Spomienka na Jirku. *Reportér* [online]. **1**(2), 3 [cit. 2024-02-24]. Dostupné z: https://scriptum.cz/soubory/scriptum/polygon-reporter/reporter_1984_02_ocr.pdf
- Na vysvětlenou, 1983. *České slovo* [online]. **29**(1), 6 [cit. 2024-02-25].
- NÁRODNÍ POLITIKA, 1969. *Úvodní dopis 16. 3. 1969*. Dostupné také z: https://scriptum.cz/soubory//scriptum/%5Bnode%5D/_narodni-politika_1969-03-16_dopis.pdf
- NETÍK, Jaromír, 1972. „Konsolidace“ v praxi. *České slovo* [online]. **18**(6), 2 [cit. 2024-02-20]. Dostupné z: https://scriptum.cz/soubory/scriptum/ceske-slovo/ceske-slovo_1972_06_ocr.pdf
- ORSÁG, Petr, 2016. *Mezi realitou, propagandou a mýty: československá exilová média v západní Evropě v letech 1968-1989*. Vydání první. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny. ISBN 978-80-7422-427-0.
- PACHMAN, Luděk, 1973. Po pěti letech... *Národní politika*. **5**(6), 2-3.
- PÁNEK, Jaroslav a Oldřich TŮMA, 2018. *Dějiny českých zemí*. Vydání druhé, doplněné. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum. ISBN 978-80-246-3994-9.
- PŘIBÁŇ, Michal, Eduard BURGET, Marta Edith HOLEČKOVÁ et al., 2018. *Český literární samizdat 1949-1989: edice, časopisy, sborníky*. Vydání 1. Praha: Academia. ISBN 978-80-200-2903-4.
- RUML, Jiří, 1990. *Kalendárium: (leden-prosinec 1986)*. 1. vyd. Praha: Novinář. ISBN 80-7077-336-7.

ŘÍCHOVÁ, Blanka, 2006. *Přehled moderních politologických teorií: empiricko-analytický přístup v soudobé politické vědě*. 2. vyd. Praha: Portál. ISBN 80-7367-177-8.

SEDLÁKOVÁ, Renáta, 2014. *Výzkum médií: nejužívanější metody a techniky*. Vyd. 1. Praha: Grada. Žurnalistika a komunikace. ISBN 978-80-247-3568-9.

SKÁLA, Ivan, 1957. O výprodeji ilusí a jiných věcech. *Rudé právo: orgán Československé sociálně demokratické strany dělnické* [online]. Praha, 37(15) [cit. 2023-04-03]. Dostupné z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:23e00c9d-312c-4fbe-9e2d-cc00ee8d8a45>

STROŽ, Daniel, 1981. Milí přátelé, čtenáři!. *Obrys* [online]. 1(1), 1 [cit. 2024-04-11].

ŠKUTINA, Vladimír, 1983. Dopis Jiřímu Ledererovi, který již nedošel. *Magazín* [online]. Curych, 12(56), 1 [cit. 2024-02-29].

TŮMA, Oldřich, 2018. XXI. Druhá stabilizace komunistického režimu a cesta k pádu (1972-1989). In: PÁNEK, Jaroslav a Oldřich TŮMA. *Dějiny českých zemí* [online]. 2. doplněné vydání. Karolinum, s. 2242-2244 [cit. 2024-02-29]. ISBN 978-80-246-4224-6.

VESELÝ, Jiří, 1974. Spojenectví v exilu. *Národní politika*. 9(6), 7.

ZATLOUKAL, Jiří, 2008. *Pařížská Kultura a esejisté*. Brno. Dostupné také z: https://is.muni.cz/th/e5z1o/Parizska_Kultura_a_esejiste.pdf. Dizertační práce. Masarykova univerzita.

Seznam tabulek

Tabulka 1 – Ledererovy články pro Svědectví.....	22
Tabulka 2 - Ledererovy články pro Listy	25
Tabulka 3 – Ledererovy články pro České slovo z Československa	29
Tabulka 4 – Ledererovy články pro České slovo z exilu	30
Tabulka 5 – Příspěvky v Národní politice podepsané pseudonymem Homo	35
Tabulka 6 – Ledererovy články pro Národní politiku	36
Tabulka 7 – Ledererovy články pro Magazín	39
Tabulka 8 – Ledererovy články pro Obrys	44
Tabulka 9 – Ledererovy články pro Reportér	48

Seznam příloh

1 - Ledererův článek v Českém slovu (Jen my si můžeme pomoci).....	60
2 – Ledererův článek v Národní politice (Historická zkušenost).....	62
3 – Ledererův článek v Magazínu (O naději)	64
4 – Ledererův článek v Obrysu (Jaký vlastně optimismus?)	67
5 – Ledererův článek v Reportérovi (Jaký exil?)	69

JIRÍ LEDERER

O NADĚJI

Hmatatelně jsem nedostatek naděje ve svém okolí prožíval dvakrát ve svém životě. Poprvé to bylo v roce 1938, po Mnichovu. A podruhé po srpnu 1968. Lidé se ptali sebe i jiných – jak to, co přišlo, může dlouho trvat, jak to, co přišlo, se vůbec může změnit?

Po Mnichovu stejně jako po sovětské invazi a jejich důsledcích se lidé uzavírali do sebe – jako květiny na noc. A konečně to není jen obrazné vyjádření, lidé v obou případech měli před sebou mlhu nebo noční tmu. Ztráta naděje lidi ochromuje, stávají se apatickými, jejich aktivita prudce poklesává. Jako by ztratili vůli k činu a vůli ke společné součinnosti. Ta nová moc, která převálcovala nejen jejich zemi, ale i jejich životy, je fascinuje, působí uhrančivě na jejich duši. Stávají se z nás bezradní a bezmocní zajíci. A tento náš duševní stav je přímo ideálním stavem pro moc, která nad námi začala vládnout. Tento náš stav všechno vládnoucí moci ulehčuje. Vidí, že má před sebou – přesněji: pod sebou – tvárné lidské bláto.

Nepřipomněl jsem rok 1938 a rok 1968 náhodně. Jsou to přece roky s takovými událostmi, které nejen měly širokánskou mezinárodní odezvu, ale které především hluboko zasáhly vědomí, celé nitro každého jednotlivce naší společnosti. Byly to události s dalekosáhlými důsledky, který každý z nás do dneška prožíváme, nejen ne tak vzdálený srpen 1968, ale i ten vzdálenější Mnichov z roku 1938. Ty události, které pochopitelně byly vyústěním předcházejících historických procesů, nás všechny poznamenaly a spoluurčily, jací jsme.

Tyto události rovněž způsobily, že máme trvale ochromenou vůli k činu. V souvislosti s osudem národa a s osudem státu myslím přirozeně pod činem jedno-

duchou a jednoznačnou věc: obranu se zbraní v ruce.

Dejme si ruku na srdce a řekněme si s bezohlednou upřímností, kdy jsme my, český národ, naposledy bojovali za svůj osud, za svou svobodu, za svou nezávislost. Vysoko cením vojenský zápas jak legií za první světové války i zahraničních jednotek za druhé světové války i odvahu pražských skupin v posledních dnech druhé světové války. Tyto zápasy, které připomínám, odehrály nepochybně určitou roli, ale nerozhodovaly o našem osudu. O něm rozhodovaly jiné síly – a i toto vědomí v sobě všichni nosíme. Že o nás rozhodli jiní, mocnější. A když šlo do tuhého a naše armáda měla zakročit v zájmu obrany státu a národů, tak se nic nestalo a armáda složila zbraně, bez boje. A to je to nejhorší, co se může stát. To je událost, která je vryta v každém z nás velmi hluboko, a která neposiluje naše sebevědomí. Naopak!

Je přece povinností napadeného bránit se. Tuto povinnost vycífovaly dávné, primitivní, necivilizované kmeny. Jako povinnost vůči sobě, vůči společenství, vůči budoucím.

Kdo tuto povinnost nesplní, je poznamenán. A to poznamenání nosí nikoliv jen na sobě, to by ještě bylo snesitelné, ale nosí je v sobě. A to je horší.

To, co dnes žijeme a jak to žijeme, to jsou následky právě toho poznamenání, které každý v sobě nosí. O to složitější je pro nás otázka vlastní naděje. Ale tu

otázku si musíme klást, a to hlasitě, protože ta otázka je v našich nitrech.

A otázka vlastní naděje předpokládá, že se bez zastírání, bez zvláštních ohledů podíváme sami na sebe. Nikoli, abychom se sřírali, abychom se bičovali, abychom se před světem pošpiňovali.

Žijeme pod kovovým poklopem velké a silné říše, o jejichž základech se pochybuje již řadu desetiletí, ale ta říše navzdory pochybnostem existuje a dokonce svůj vliv rozšiřuje. Z historie víme, že všechny obrovské říše, které zahrnovaly celou řadu porobených národů, se nakonec zhroutily. Mohli bychom si připomenout Babylon, perskou říši, starý Egypt, Chetity, říši Alexandra Velikého a mnohé jiné, až do novověku. Římská říše, která trvala dlouho a byla výtečně organisována, přežila zhruba jedno tisíciletí.

Sovětský svaz ještě netrvá ani sedmdesát let. Můžeme na základě historických analogií soudit, že se jednou zhroutí. Ale nic nenavzdávuje tomu, že by k něčemu takovému mělo dojít v dohledné budoucnosti. Propadat lacinému optimismu v tomto směru by znamenalo prokazovat nedostatek odpovědnosti. Zejména taky proto, že jde o říši zcela nové kvality, o říši, která jako žádná před ní vypracovala velmi účinnou metodiku totálního ovládní lidského života pomocí teroru a propagandy.

Jak je to tedy s naší nadějí za těchto okolností? To není řečnická otázka, abych mohl pokračovat ve své úvaze. To je otázka, která míří na každého z nás. Každý musí na ni hledat odpověď. V dnešních podmínkách především sám. A jen ten, kdo hledá, odpověď na otázku najde. Pro toho, kdo se domnívá, že naděje neexistuje, protože ta síla nad námi je příliš velká a nezníitelná nebo proto, že my jsme příliš slabí a malí, pro toho naděje neexistuje. Neexistuje proto, že se vzdal hledání.

Abychom se při svém hledání hnuli s místa, musíme si podle mého soudu uvědomit jednu základní věc: že nám nic a nikdo naděje nedá, že naděje pro nás je jen v nás. Nemysleme proto na to, kdy, kterého krásného dne krachne sovětská

velmoc, jež nás dusí a kterouž pokládáme za hlavní příčinu nedostatku či dokonce absence vlastní naděje.

Hledat naději v sobě znamená hledat prostředky proti tomu všemu, co nám vládne, co v nás vyvolává strach, co nás nutí k sebezničení a totálnímu přizpůsobení se daným poměrům.

Hledat naději v sobě znamená objevovat kořeny, z nichž jsme vyrostli a jimž vděčíme za svůj způsob myšlení a za své ideály. Objevovat tyto kořeny a upevňovat v sobě všechno, co z nich vyrostlo.

Hledat naději v sobě znamená překonat všechna ta traumata, která nám způsobila historie nikoli bez naší spoluúčasti. Víme, že jsme nezápasili o svou svobodu a svou samostatnost a nezávislost v momentu, kdy to bylo nezbytné. Dnes nejde o základní kolektivní hodnoty jako je stát, protože stát je v cizích rukách, ale jde o hodnoty individuální, jde o uchování našich niter jako jednotlivců. Jde o to, abychom jako jednotlivci byli schopni a měli vůli ubránit své nitro před soustavnými ataky cizí moci. A zároveň pěstovat smysl pro obranu těchto hodnot i u svých dětí.

Mám pocit, že jsem se ve své úvaze dostal do příliš obecné polohy, ačkoli přece jde o konkrétní věci, o věci všedního, každodenního života.

Hledat naději, najít naději, mít naději – to znamená, zachovat si čisté svědomí vůči sobě i vůči předkům, od nichž jsme přebírali základní životní hodnoty, po nichž jsme zdědili víru v řadu lidských ideálů. A tak si zároveň zachovat čisté svědomí vůči svým potomkům, kteří se za nás nebudou muset stydět.

Také to znamená vědomě se bránit proti všem manipulacím, které na nás přichystala vládnoucí moc. Nechovat se a nemluvit tak, jak ona od nás žádá.

A to znamená pomáhat lidem, které tato moc pronásleduje, které zavírá, které vyhazuje z práce, pomáhat těmto lidem, neboť oni jsou tím, čím bychom se všichni měli stát, ale stát se nemůžeme z různých důvodů. Pomáhat těmto lidem, kteří obětovali pro naše společné hodnoty i kus vlastního života, znamená mít již naději. Ta naděje je v tom, že činně uzná-

váme, že není důstojného života bez zápasu a bez obětí.

Hledat naději znamená přece riskovat, protože toto hledání je zdrojem konfliktu – otevřeného či nepřímého – s bezohlednou mocí. Jenže když takto hledáme naději, osvobozujeme se od nánosů, které na nás spadly po Mnichovu 1938 a po srpnu 1968. Osvobozujeme se od strachu z moci, který je přece hlavním nástrojem naší beznaděje.

Jen ten může mít naději, kdo přestal naříkat nad svým osudem, nad osudem svého národa, nad osudem Evropy a lidstva, kdo prostě přestal naříkat. Žádným fňukáním si přece naději nevyprosíme.

Jen ten může mít naději, kdo ví, jaké jsou základní mravní hodnoty naší společnosti, a kdo se rozhodl, že tyto hodnoty nebude jen znát, ale bude je taky v denním životě respektovat.

Jen ten může mít naději, kdo v sobě probudil vůli k činu, i kdyby to byl čin sebemenší. Nezáleží na velikosti činu, ale na jeho smyslu. Pasivní a nerozhodní sotva mohou naději najít.

Jen ten může mít naději, kdo ji v sobě tiše, trpělivě a soustavně pěstuje. A bez obav z následků. Nejdůležitější věci života nelze získat křikem a rozčilením.

Jen ten může mít naději a zároveň ji může probouzet i mezi sousedy, kdo denně prokazuje, že i na něm záleží, na něm osobně, jaká bude naše společná budoucnost. A prokazuje to bez holedbání, bez exhibicionismu, s přirozenou samozřejmostí.

Takoví lidé jsou naději i pro naše společenství, pro český i slovenský národ.

O KRITICE VLASTNÍHO NÁRODA

Dostal jsem nedávno dva dopisy, v podstatě o jednom a tomtéž, i když jeden hovoří o našem národě a druhý o naší emigraci, ale konec konců emigrace je nedílnou součástí našeho národa, jenom žije jinde, za hranicemi naší národní jazykové oblasti.

Jeden dopis mi přišel z Deggendorfu, to je nedaleko v Bavorsku. Mladý muž, který je tu se ženou tři roky. Tady se jim narodil synek. A píše mi o tom, co ho tady bolí. Je toho mnoho, ale mne v tuto chvíli zajímá jeho zkušenost s našimi emigranty. Píše mi: *»Začínáme mít dojem, že Německá spolková republika se vůbec nebrání proti tak zvaným "emigrantům dvojí tváře". Poskytuje jim dále útupek. A nejvíce jich je právě z ČSSR. Křičeli, prosili o asyl . . . Dnes zapoměli na vše. Hezky poprosili úřady v Praze a hle: mají dva pasy. S jedním jezdí bez visa na Mallorcu a s tím druhým, s pasem své "staré vlasti", se jezdí ukazovat domů. Nadávat na kapitalismus, ale i udávat emigranty ostatní. . . Je emigrace vůbec emigrací? Nebo jen džunglí... ?«*

Druhý dopis je z Londýna, od muže, jehož znám a vážím si ho pro jeho charakter i pro jeho práci, kterou má za sebou. Píše obecně o našem národě a ještě drastičtěji než mladý muž z Deggendorfu o emigraci. Poslechněte si:

»Věřím v budoucnost Polska a v nutnost mu všemožně pomáhat. Ale nedovedu si představit, jak by se dalo pomoci nám. Je to spíše problém národního charakteru než státní formy, a buditelé mohou účinně fungovat jedině když jsou doma. Pomáhat se sice dá i z venku, ale musí být čemu. V Polsku je velké národní hnutí – tam je tedy čemu pomáhat, co propagovat, vysvětlovat a uvádět na Západě ve známost. U nás se dá pomáhat jedině těm pár netypickým, statečným, co jsou za mřížemi, kterým opravdu jde o víc než o sebe a kteří vědí, že Švejk je pro zábavu a Masaryk pro poučení – a ne naopak. Každý rozhovor o současném Československu nakonec skončí omlouváním národního charakteru na základě historických, nám nepříznivých událostí. A cizinec zdvořile poslouchá, pokyvuje souhlasně hlavou, a já cítím, že nechápe. Vůbec se mu nedivím. Taký nechápu. Jsem špatný zapalovač, protože nehořím. Nevěřím v náš výklad dějin, nevěřím Palackému, mám vztek na Jirásku a lituji Masaryka, který to u nás s tím svým "nebát se a nekrást" tak projel. Myslím si, že

OBRYSS

B 21784 F
Verlagsort München
Cena 4,50 DM / 2,50 US \$
Březen (März) 1983
ročník (Jahrg.) 3
číslo (Nr.) 1

ČTVRTLETNÍK NEZÁVISLÉ ČESKÉ A SLOVENSKÉ KULTURY

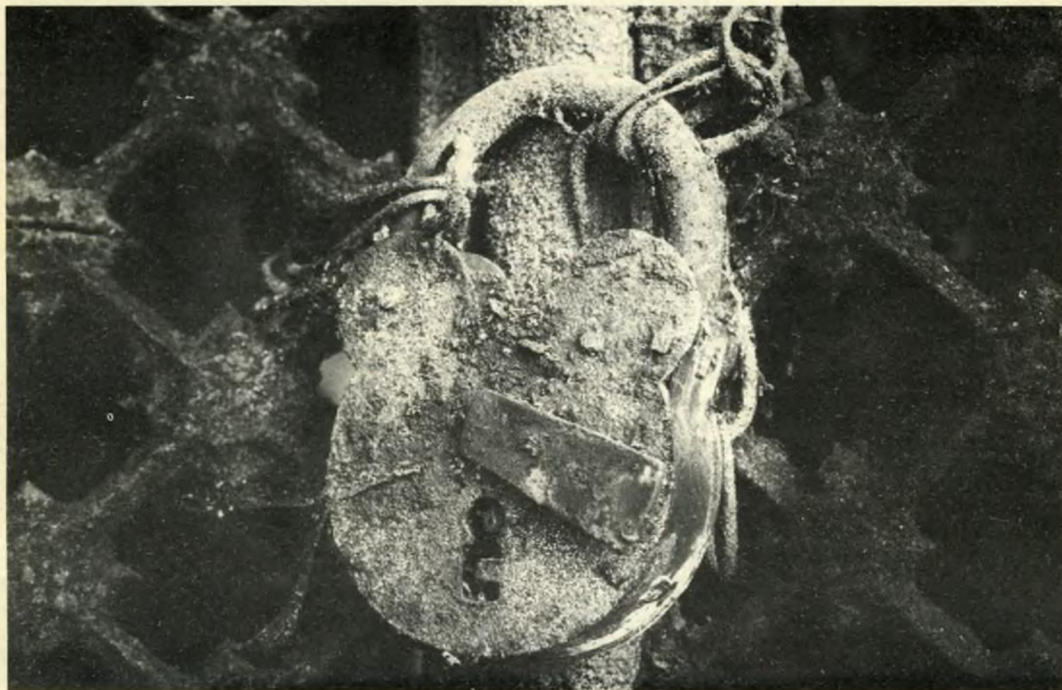

Foto Pavel Fekete (K článku Mladí výtvarníci v cizině na str. 9)

Jiří Lederer: JAKÝ VLASTNĚ OPTIMISMUS?

Chtěl jsem sdělit domů o svých pochybnostech, které se týkají budoucnosti naší, celé Evropy, vlastně veškeré civilizace, k níž tisíci-letím své národní existence patříme. Ty pochybnosti ve mně rostou z jednoho základního poznání: velká část obyvatelstva západního světa nechápe, jaké nebezpečí pro naši civilizaci představuje Sovětský svaz a celý jím dirigovaný blok. A co ještě horší: že si to nebezpečí neuvědomují ani mnozí politikové a státníci, kteří nesou odpovědnost za své země.

Jeden kolega, když slyšel mé pochybnosti, pravil, že ze mne mluví zklamaný komunist.

A druhý kolega řekl, že takhle domů psát či mluvit nemůžeme, že domů musíme vnášet a tudíž sdělovat aspoň trochu optimismu, a to za každou cenu.

Právě tihle dva kolegové mne přinutili k této úvaze. V ní přirozeně nejde jen o mne, o mé názory, ale o něco, co nás všechny spojuje – v dobrém i zlém, totiž o myšlenku na naši budoucnost. Jaká bude? A co máme dělat, aby byla trochu slušná? Na tyto dvě otázky vůbec nebudu odpovídat, necítím se na ně dost silný. Nikdy jsem se nesnažil být futurologem. Víím jen jedno: o podobu budoucnosti musíme zápasit a ne na ni čekat, až nějak přijde. A při zápase sotva kdy můžeme povědět, jaký bude výsledek. Ale k zápasu potřebujeme jedno: silnou, vědomě pěstovanou vůli.

Ale ponechávám stranou tyto otázky na okraj budoucnosti. Jde mi o ty dva kolegy. Jím chci odpovědět veřejně. Především: mluví ze mne zklamaný komunist? Snažil jsem se na tuto otázku odpovědět ve svých vzpomínkách, které vysílala Svobodná Evropa a které vyjdou i knižně. V nich jsem se snažil ukázat, proč jsem se stal členem komunistické strany a proč jsem v této straně navzdory mnoha konfliktům setrval dvacet let. A zůstal jsem ve straně i v době, kdy jsem již ničemu z jejího programu a praxe nevěřil. V polovině 60. let jsem začal spolupracovat s politickou emigrací, tolik proklínanou pražskou oficiální propagandou, zejména s Tigridovým časopisem Svědectví, který je nepochybně ve špičce komunistického režimu pokládán za nepřítele číslo jedna. Nevím přesně, zda jsem kdy vůbec byl věřícím komunistou, ale víím, že jím nejsem již dlouhá léta. A nejsem – li dlouhá léta komunistou, nemohu být komunistou zklamaným. Že jsem byl koncem roku 1969 z komunistické strany vyloučen, to pro mne nebylo vůbec žádné zklamání, ale zcela logické vyřešení jedné životní etapy. Po ní následovala sedmdesátá léta, o nichž vyprávím znovu ve svých vzpomínkách.

Snažím se o své minulosti mluvit veřejně, protože prostě veřejně pracuji. Nic z té minulosti nechci vynechávat. Dokonce mi mnozí trochu vyčítají, že jsem příliš sebekritický, až přehnaně. Domnívám se totiž, že nikdo z nás od své minulosti utéct nemůže. Kdo se dnes

tváří, jako že by nikdy ke komunistické straně nepatřil, lže sám sobě. To je k ničemu. A nezdá se mi to být poctivé. Pokládám se dnes za antikomunistu, protože v komunismu na základě zkušeností a poznatků vidím velké nebezpečí pro lidi. A to nebezpečí ve všech směrech. Ale z dnešního přesvědčení, k němuž jsem dospěl, nevyplývá, že mám zapomínat nebo zakrývat svou minulost.

Z mých poznatků o komunismu je z lidského hlediska jedno zvlášť závažné: že v tomto totalitním systému vůbec nezáleží na charakteru lidí, kteří vládnou nebo aspoň jsou veřejně činní. I když mají silný charakter, rovnou páteř, stejně nic podstatného na systému nezmění — ten systém je natolik silný, že si je konec konců podřídí nebo zlikviduje. Komunistický řád je naprosto nový jev v lidské historii, který je těžko srovnatelný s čímkoli, co bylo. Už přes šedesát let se valí přes Evropu a Asii a jiné kontinenty a všude ničí tradiční hodnoty, na nichž náš život byl budován po dlouhá staletí, ba tisíciletí. A všude a od každého vyžaduje jen jedno: totální podřízenost. Nese v sobě tak obrovskou rozpínavou sílu, která nerespektuje žádné přijaté mravní normy, která plní a uznává jen ty závazky a smlouvy, které jejím ambicím vyhovují. Jinak pro své zájmy poruší každý mravní příkaz. Každou uzavřenou smlouvu.

A kdo s touto silou udává jako s normálním partnerem, to znamená, že se spoléhá na dané slovo a na podpis pod dohodou, prokazuje malou znalost podstaty totalitního komunistického režimu. Postupuje slepě a krátkozrace a z hlediska národa či země, v jejímž jménu jedná, velmi nebezpečně.

A protože takto postupuje a jedná ne jeden státník a politik na Západě, mám velmi vážné pochybnosti o budoucnosti naší civilizace. Na Západě existují celá společenská hnutí, která svým působením pomáhají hlavnímu strategickému záměru Sovětského svazu: politicky i vojensky ochromit západní země, rozbit nezbytné spojení mezi západní Evropou a USA, zneutralizovat západní Evropu. Jsou to různá pacifistická hnutí, která mohutně protestují proti připravovanému vyzbrojení Západu, ale vůbec neprotestují proti existujícímu vyzbrojení Sovětského svazu. Organizují demonstrace proti návštěvě amerického prezidenta, ale nikoli proti návštěvě prvního muže z Kremle.

To všechno ve mně vyvolává silné pochybnosti. Protože to všechno se týká i nás, i naší budoucnosti. Nikoli že bych kalkuloval s nějakou osvobodovací akcí Západu v náš prospěch, ve prospěch národů východní Evropy, které jsou podřízeny sovětské nadvládě. Myslím si, že svobodná budoucnost těchto národů závisí jen na nich, nikoli na osvoboditelích z venku. Jenže Západ je historicky daným a tudíž i přirozeným spojencem našich národů. Patříme k jedné civilizační a duchovní sféře, tvořené ze zdrojů antických a křesťanských. Kdyby západní Evropa podlehla sovětskému tlaku a hrozbám, kdyby se stala předmětem bezprostřední sovětské manipulace, aniž byla okupována, budoucnost celé Evropy a tudíž i budoucnost východní Evropy by byla těžce ohrožena.

A jeden kolega vyslovil mínění, že takové pochybnosti nemá smysl

fejeton

Ivan Binar

ŠÁL S PANEM TWININGEM

Rozbaloval jsem dárek převázaný žlutou stužkou. — Opatrně! volali na mě ti, co věděli. — Ať to nerozbiješ! — Nerozbil jsem. Uvnitř byl velikánský šálek s talířkem a čtyřmi balíčky pytlíkováného čaje. Znal jsem ten obrovský šál z výkladu a měl na něj zásluku už dávno. Dobře jsem udělal, že jsem dal své přání najevo, teď ho mám. Na hrnku je obrázek pana Twininga — patrně se zasloužil o čaj v Anglii, když se dostal na tak velikou věc a když se po něm jmenuje taková spousta čajů znamenitých, z nichž Earl Grey mi chutná nejvíce a dá se pořídít za pouhé dvě stovky kilo v krámě proti vídeňské Opeře.

Postavil jsem své tři Ježíšky pod stromčkem do pozoru a pronesl k nim důrazný varovný proslov o tom, že to takhle dál nejde; o tom, kolik se v téhle povedené domácnosti roztláká nádobího, kachličky

sdělovat našim lidem, že nemá smysl je strašit, že naopak je třeba jim přinášet jakási optimistická poselství.

Jsem jiného názoru. Naši lidé doma i venku vědí, že komunistická strana u nás nepřerušně vládne právě třicet pět roků. A nic neukazuje, že se její vláda schyluje ke konci. A stejně tak je tomu v ostatních zemích východní Evropy. Všechny dosavadní pokusy změnit nebo aspoň zhumanizovat poměry ve východní Evropě zklamaly, nedosáhly úspěchu. Máme za sebou krvavý pokus v NDR, ještě neporovnatelně krvavější v Maďarsku, mírný v Československu a řadu pokusů v Polsku, z nichž poslední, spjatý natrvalo se vznikem nezávislých odborů Solidarność, byl nejvýznamnější a nejhlubší a zřejmě taky nejperspektivnější.

Jenže znovu všichni stojíme před jakoby neprozrazitelnou hradbou. Nikomu se nepodařilo hradbu přelést, ani prorazit.

Pochopitelně všechny ty pokusy mají jeden nezbytný a pozitivní výsledek: prakticky ve východní Evropě už žádný občan nemá iluze o komunistickém řádu. Všechny komunistické proklare o světlé budoucnosti shořely jako kus papíru. Komunismus je obnažen, trčí přede všemi jako obrovský koncentrační tábor, v němž rozhoduje již jen holá potlačovací síla.

Milióny potlačených, masy lidí ve východní Evropě i v Sovětském svazu, všichni na své kůži poznali, že komunismus jako ráj na zemi pro lidi je podvod. A tento podvod už hájí jen ty vrstvy, které jsou bezprostředně existenčně svázány s mocí — aparátníci, úředníci, policajti, vysocí důstojníci a podobní. Komunismus už nikde nemá širší společenské zázemí.

To to masové probuzení je významným faktem. Ale nestačí. Lidé v každém národě, v každé potlačené zemi musejí dřív nebo později dojít ještě k dalšímu poznání: že sami nic nezmohou, že jenom společně s ostatními národy mají určitou šanci. A proto je třeba hledat osobní cesty k lidem sousedních národů, k Polákům, k Maďarům, k Rumunům, k východním Němcům, k Bulharům, ale i dál — k Litevcům, k Lotyšům, k Estoncům, k Ukrajincům, ke Gruzíncům a pochopitelně k dalším a v neposlední řadě — k Rusům. Poznávat se, zbavovat se nacionálního omezení, hledat, co nás spojuje a co můžeme, být v malém, podnikat společně. A to platí doma a stejně tak v exilu. Zbavit se všech nacionálních předsudků, vyvolaných různými historickými událostmi, které i tak poměry po druhé světové válce, kdy nás všechny překryla bezohledná sovětská moc, daly jinou chuť a konečně i podobu.

Čeká nás všechny dlouhá, obtížná a velmi nesnadná cesta k důstojnějšímu životu. Nemá smysl si tuto cestu oslazovat optimistickými frázemi, které i tak nikomu nic nedají a nikomu v ničem nepomohou. Uznávám jen jeden jediný optimismus — optimismus činu, optimismus cílevědomé a silné vůle, optimismus naší vlastní aktivity.

Není pro nás připraven žádný osvoboditel. Jedinými našimi osvoboditeli můžeme být jen my sami. A to znamená každý z nás, každý z nás bez rozdílu — pokud je schopen jednak oběti, jednak pokud je schopen se otevřít vůči ostatním lidem ke spolupráci.

Jiná naděje nám nezbývá.

na podlaze že nejsou omlouvou. Nešikovnost a roztěkanost některých členů rodiny je trestuhodná a od této chvíle, od okamžiku zjevení se tohoto překrásného šálu v naší domácnosti je šlus s rozbíjením. Tomu, kdo by se opovžil sáhnout na můj nový šál, budou ručičky přeraženy, neboť svůj nový hrnek, jimi nadělený, prohlašuji za jednoznačně tatínkovský a posvátný, veškerá demokracie stranou. Kdo by se z něho napil — zkamení. Kdo by ho rozbil při mytí nádobí, koupí mi nový z kapesného, byť by se musel zadlužit. A koupí mi šál stejný, modrý, s panem Thomasem Twiningem v paruce a s leto-počtem 1675 — 1741 vlevo od ouška a s čajovým krámkem téhož pána vlevo. A kdyby ho ten zločinec nesehnal, přijde do pekla. To mu zařídím, mám už tam pár známých.

Před krámkem pana Twininga — nad portálem Čiňan a Ind, opírají se o čajové křoví a podřimují — stojí krytý dvoukolák, z něhož dva mužové v kloboucích — buřínkách cosi skládají. Patrně čaj, usoudil jsem z nápisu na vozíku; hravě jsem si ho přeložil takto: „Twiningovy čaje.“ Je praktické ovládat cizí jazyky, můžete si ledacos přečíst a rozumíte tomu. Před dvoukolákem stojí kůň a kouká na mne modrýma tečkama. Od huby mu vede provázek a ztrácí se za vozid-

5 – Ledererův článek v Reportérovi (Jaký exil?)

JIRÍ LEDERER

JAKÝ EXIL ?

Rád bych pohovořil o základních problémech našeho osudu a zároveň smyslu exilu. Někteří - i poúnoroví - emigranti pochybují o tom, že by náš dnešní exil měl být osvobozenecký, jako byl exil z první a druhé světové války. Pravda je, že se tento náš - řekněme - třetí exil, exil po druhé světové válce, složený z různých vln, do značné míry liší od prvního a druhého - tyto dva přece působily za války, staly se součástí určité válečné fronty a v obou případech stál náš exil na straně vítězů. Zkušenost nás však učí, že stát na straně vítězů ještě neznamená vítězství.

Ale kdyby náš exil nebyl osvobozenecký, to znamená, kdyby neusiloval o osvobození naší společnosti, čím by potom byl? Pouze skupinou lidí, která se stará o svůj osobní osud a pomalu ztrácí duchovní spojení se svou domovinou. Exil má smysl jako celek pouze tehdy, když má politické cíle, když zápasí o svobodu a demokracii. Být však politickým, to jest osvobozeneckým exilem, neznamená dočkat se vítězství. Mnozí se nedočkali a mnozí z nás se nedočkají. Ale podstatné i osobně pro nás je, že jsme se toho zápasu účastnili, že nám nebyl osud naší společností lhostejný.

Často se mluví o politickém a hospodářském nebo sociálním exilu. A často se o tom hovoří tak, jako že ten politický je lepší, mravnější. O těchto otázkách bychom měli hovořit, ale ne tak, aby nás to vedlo k rozdělování. Pokud jen je to možné, měli bychom se snažit dát se dohromady, ať už jsme odešli z domova z těch či oněch důvodů. I ten, kdo odešel pouze za lepším výdělkem nebo za prací, která by ho bavila, patří k nám všem, pokud ovšem patří chce, pokud pro to něco dělá a pokud se o náš společný osud zajímá.

Podívejte se, mnohdy se hovoří a píše i o těch, kteří si takzvaně upravili vztah k ČSSR. Dovedu důvody těchto lidí pochopit, protože touží po místech mládí nebo po lidech, po nejbližších. To vše je lidsky pochopitelné. Jenže to nemá jen tuto stránku. Tito lidé, emigranti, utečenci, kteří jezdí opět do Československa, se vystavují značnému nebezpečí - že budou zneužiti proti svým zájmům a vůbec proti nám všem. Do značné míry se stávají rukojmími režimu. A co nejhorší - tito lidé se postupně mění. Ačkoli žijí ve světě, do něhož utekli, přizpůsobují se potřebám světa, z něhož utekli. Bojí se odebrat exilové politické časopisy, bojí se chodit na exilové podniky, bojí se setkáni se známějšími exilovými osobnostmi: dělají všechno, aby si v Praze nepokazili kádrový profil. A to už je na pováženu, nad tím se musíme všichni zamýšlet. To je totiž nebezpečí pro nás všechny.

Zmínil jsem se, že tento náš třetí exil je složen z několika vln: léta poúnorová, posrpnová, sedmdesátá nebo taky pochartistická. Psychologie těchto vln je přirozeně poněkud odlišná. Měli bychom však k sobě přistupovat s porozuměním, s to-

leranci.

Váženým politickým problémem v exilu jsou bývalí komunisté. Bývají terčem častých útoků. Státní bezpečnost, její desinformační oddělení, je v tomto směru taky značně aktivní. Jak se chovat k bývalým komunistům? K těm, kteří patřili k režimu, jenž zničil naši samostatnost a naše demokratické tradice, jenž učinil z naší země vasala Sovětského svazu? Jak se chovat k těmto lidem, kteří nesou vinu i na tom, že nejsme doma, ale v exilu?

Musíme v té věci být důslední: když se v Československu dostane do kriminálu bývalý komunist, jako například z poslední doby Ladislav Lis, tak o něm exilový tisk píše a bojuje za jeho osvobození. Jenže Ladislav Lis byl přítelem třeba Jiřího Pelikána, který je už často jako bývalý komunist exilem napadán. A Lis se dosud pokládá za Pelikánova přítele. Jak to tedy rozlišovat?

Nemám hotové odpovědi na tyto otázky, které se konečně dotýkají přímo osobně i mne, byl jsem přece do prosince 1969 členem komunistické strany - ačkoli jsem od počátku šedesátých let spolupracoval s Tigrídovým Svědectvím a Svobodnou Evropou.

Vím jen jedno: že mnozí bývalí komunisté si určitou nedůvěru způsobují sami svým chováním, že se nedovedli dost důsledně podívat na svou minulost a v sobě ji překonat. A že mnohdy vyvolávají u mnohých podezření, že vlastně chtějí pokračovat i teď v politice, o niž dávno víme, že zcela zkrachovala a že je antihumánní. A potom si musejí být vědomi, že se chtějí zúčastnit zločinné politiky a proto musejí být z všech okolností mimořádně pokorní. K tomu nestačí přestoupit na jinou vlnu a dělat, jako bych nikdy nebyl členem komunistické strany. Svou minulost nosíme každý s sebou, provždy. A zlou minulost můžeme překonávat pouze pokorou, stálou službou společné věci.

Má-li náš exil bojovat za svobodu, státní nezávislost a demokracii, potřebuje k tomu spojení. A to je právě otázka, o níž hovoříme velmi zřídka a nepíšeme skoro vůbec. Přitom je to otázka základ-

JIRÍ LEDERER

ZPRÁVA O ŽIVOTĚ, ČINU A SMRTI ČESKÉHO STUDENTA

Rok za rokem uplývá od 16. ledna 1969. Vzdalujeme se chvíli, kdy Jan přikročil k realizování svého rozhodnutí. K té chvíli se budeme vracet stále. Za deset let, za padesát, za sto. Jako se dodnes vracíme k rozhodnutí Jana Husa, který zůstal věrný svým myšlenkám a který odmítl odvolat - navzdory radám blízkých i mocných. Říkali mu: Odvolejte, Mistře, stejně si potom budete moci myslet a věřit, co budete chtít. Ale církev teď potřebuje udržet svou autoritu, proto vyžaduje

ni. A je v ní nemálo zmatku - v exilu i doma. Je to otázka po tom, kde je naše místo, k jakým hodnotám se máme hlásit, jakou víru máme vyznávat.

Celým tisíciletým vývojem patříme k Evropě, ke křesťanské Evropě. K ní patříme svými tradicemi všichni - ať jsme věřící či nikoli. To není jen otázka náboženská, ale kulturněhistorická.

Naše původní ambice, naše aspirace ve 20. století směřovaly k demokracii, ke spojení se západními demokratickými státy. A rozhodující silou demokratického západu jsou Spojené státy americké. Na to nás už upozornil T. G. Masaryk. A na tento jeho odkaz zapomínáme. Doma i v exilu. Amerika odehrála obrovskou roli v Masarykově politickém životě. Ovlivnila i jeho politické koncepce.

Těž z tohoto důvodu jsou pro nás, pro ty, kteří zápasí o likvidaci komunistického režimu a vybudování svobodné nezávislé republiky, Spojené státy americké spojencem hlavním a nejdůležitějším. Potom i z toho důvodu, že je to nejrozhodnější protihráč našeho hlavního nepřítele - Sovětského svazu. V tom by mezi námi neměly být rozdíly - tato skutečnost musí být respektována našim sociálním i křesťanským demokratem, liberálem i socialistou, prostě všemi demokratickými, protitotalitními silami.

To ovšem neznamená, že si nebudeme vědomi řady problémů, které Spojené státy mají - problémy politické, sociální, rasové, národnostní, kulturní. Je to země přímo nabitá problémy, země dravá a mnohdy bezohledná, ale rozhodně demokratická. A pro osud demokracie na světě síla nejvýznamnější.

Nemůže být naším spojencem, spojením v historickém zápase, ta organizace, to hnutí, které je antiamerické - které útočí na USA a vlastně mlčí k sovětským zločinům. Co myslím, to už si můžete každý dosadit - podle svých zkušeností a poznatků.

Jsmo na Západě proto, že je demokratický, je naším spojencem. Ale jen ty síly, které tvoří základ západní demokracii, nikoli tedy ty křiklavé síly, které přicházejí mnohdy s libivými hesly, ale ve skutečnosti podemílají demokratické zřízení.

Politický, osvobozenecký exil hodnotí svět, jeho různé části a síly podle toho, jak kam míří - zda tím směrem, kde leží naše naděje. XXXXX

vaše pokání, žádá, abyste se sklonil před jejím majestátem. Pravda - nepravda, o to nejde.

Od prvního momentu byl Jan Palach v obecném, lidovém pojetí srovnáván s Mistrem Janem Husem. Tak zněly první nápisy na pomníku sv. Václava na pražském Václavském náměstí. I když chápali jedinečnost Janova činu, mnohým intelektuálům se srovnávání s Husem jevílo přehnaným, neadekvátním.

Hus byl přece významný učenec, mys-